

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Тема «Аналіз впливу міграції на розвиток економіки та бізнесу»

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма 6.051.00.06 «Економіка і бізнес»

Завідувач кафедри: _____/О.І. Карінцева/

Керівник роботи: _____/Ю.Н. Дерев'янко/

Виконавець: _____/М. О. Бондаренко/

Група: _____ Епн -71

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	6
1.1 Суть поняття «міграція». Її причини	6
1.2 Організаційно-правові основи регулювання міграційних процесів	31
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	37
2.1 Передумови внутрішньої еміграції громадян України	37
2.2 Вплив зовнішніх міграційних процесів в Україні на модернізацію економіки	47
РОЗДІЛ 3 МАЙБУТНЄ ПРАЦІ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙ	53
3.1 Перспективи міграційної політики України та економіко-політичні рекомендації зменшення негативного впливу міграційних процесів	53
3.2 Заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України	62
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Нашій країні притаманні певні еколого-економічні та соціально-економічні трансформаційні процеси [69, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81]. Однією з них є міграція населення.

Міграція населення є значущою складовою всіх найбільш важливих процесів сучасності. В основі існування процесу міграції лежать державні кордони і концепції національної безпеки, відмінності в культурних цінностях і мовні відмінності, кліматичні та природні особливості різних куточків планети.

Міграція населення - переміщення людей, пов'язані зі зміною місця проживання, є однією з глобальних проблем і розглядається не тільки як просте механічне пересування людей з одного регіону країни в інший, а як складний суспільний процес, що зачіпає багато сторін соціально-економічної, політичної та культурного життя суспільства, міграція виступає об'єктом міжнародного регулювання.

Залучення іноземних працівників за пріоритетними спеціальностями в відповідно до потреб держави, є необхідністю для економічного розвитку. Одним з джерел збільшення чисельності країн, тобто необхідними передумовами прогресу, є переселення мігрантів на постійне місце проживання. Однак проблеми міграції населення є також політичними, оскільки вони пов'язані з перетинанням національних кордонів значною кількістю людей, а також з формуванням на території країни імміграції нерідко великих за розмірами громад з нестійким міграційним поведінкою, що сприяє підвищенню соціальної напруженості.

У наш час міграційні процеси в світі досить інтенсивні і, з другої половини двадцятого сторіччя, придбали глобальні масштаби, охопивши всі країни планети, соціальні верстви і групи суспільства, різні сфери суспільної життєдіяльності.

Актуальність обраної теми пояснюється також тим, що проблеми міграції в повному обсязі обрушилися на Україну, що, безсумнівно, було пов'язано з розпадом СРСР і перетворенням України в своєрідний міграційний епіцентр, куди кинулися мільйони мігрантів з різних країн. Причини: відкритість нових кордонів, відсутність відповідного законодавства і спеціальних міграційних органів, відсутність достатньої ефективності договірно-правової бази з країнами ближнього зарубіжжя.

Об'єктом дослідження стали міграційні процеси, основні їх види, вплив міграційних процесів на розвиток економіки та бізнесу.

Предметом дослідження є регулювання міграційних процесів та міжнародне співробітництво в умовах впливу міграції на розвиток економіки та бізнесу.

Метою роботи є дослідження аналізу впливу міграції на розвиток економіки та бізнесу.

Задачі:

- визначити суть поняття «міграція» та її причини
- дослідити організаційно-правові основи регулювання міграційних процесів
- визначити передумови внутрішньої еміграції громадян України
- визначити вплив зовнішніх міграційних процесів в Україні на модернізацію економіки
- сформулювати перспективи міграційної політики України та економіко-політичні рекомендації зменшення негативного впливу міграційних процесів
- сформулювати заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України.

Методи дослідження. У дослідженні для вирішення поставлених цілей і завдань щодо сутності, змісту, ознак, використовувалися історичний, порівняльно-правовий, формально-логічний, соціологічний, статистичний та інші методи пізнання процесів і явищ.

До теоретичних методів відносять наступне: аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, класифікація, формалізація, абстрагування, порівняння, моделювання. Вони слугують для інтерпретації, аналізу, узагальнення теоретичних положень та емпіричних даних.

Також використовувалися графічний метод, проектний, індексний та порівняння та методи оптимального статистичного оцінювання інформаційної діяльності державної Міграційної служби.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані в роботі результати можуть бути використані для подальших досліджень у цій галузі. Практичне застосування отриманих результатів передбачає їх використання при підготовці комплексних досліджень з проблем інформаційної підтримки процесу розробки та реалізації ефективної державної міграційної політики; викладання низки політологічних дисциплін, зокрема етнополітичних наук, політичного менеджменту, конфліктології; у розробці спеціальних курсів та підготовці відповідних навчальних посібників. Результати дослідження можуть бути корисними у практичній діяльності центральних та місцевих органів державної влади України, на які покладено завдання щодо формування та реалізації впливу міграції на розвиток економіки та бізнесу.

Нормативну базу дослідження склали:

1) міжнародні правові акти у сфері міграції населення, прав людини та надання притулку;

2) Конституція України, державні закони та положення України, Укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, відомчі нормативні правові акти, нормативні правові акти суб'єктів з цих питань.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з трьох структурних розділів, вступу, висновків та списку використаної літератури із 81 найменування. Загальний обсяг наукової роботи складає 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Суть поняття «міграція». Її причини

Теоретичний аналіз процесу переміщення мільйонів людей у просторі та формування поняття «міграція» не втрачає своєї актуальності, хоча дослідження цього соціального явища тривають вже більше століття. Що таке міграція за своєю природою і хто такі мігранти – ця проблема має велику кількість інтерпретацій.

В даний час існує понад сотні термінологічних визначень міграції. Треба розуміти, що визначення – це, в першу чергу, логічна операція, за допомогою якої ми вказуємо на сутність відбитих у понятті предметів та розкриваємо саме поняття, звідси і таке розмаїття визначень міграції.

Термін "міграція" походить від латинського слова *migratio*, що означає переміщення, переселення, пересування. Проте переміщення та переселення – не слова-синоніми, бо через якраз таку хибну думку виникло дуже багато визначень і тлумачень терміну «міграція» в науковій літературі.

Російський економіст - науковець В.І. Переведенцев вважає, що переміщення – більш ширше поняття у тлумаченні міграції ніж переселення, тому що міграція у вузькому сенсі – це завершений вид територіального переміщення, який призводить до зміни постійного місця проживання осіб, тобто буквально є переселенням.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) дає наступне визначення: «Міграція – процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни; вона охоплює будь – який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, а також економічних мігрантів» [4].

Наведемо дані українських джерел. Географічна енциклопедія України дає стисле, але дуже лаконічне тлумачення: «Міграція - це переміщення

населення, пов'язані зі зміною постійного місця проживання (зон життєдіяльності)».

Над проблемою комплексного визначення суті міграції працювали провідні українські науковці – дослідники: С. Макеєва, О. Малиновська, І. Прибиткова, О. Хомра, М. Шульга, Л. Рибаківський та інші.

Грунтовний аналіз підходів до розуміння міграції населення одним з перших зробив Л. Рибаківський. Він зміг поділити запропоновані ще радянськими вченими в сфері соціології, економіки та географії визначення міграції на три основні групи, при цьому за класифікаційну ознаку був прийнятий сутнісний момент.

До першої групи вчений відніс поширені наприкінці ХХ століття визначення, в яких змішуються, на його думку, різні види руху населення, в їх числі, міграційний і соціальний. В цих визначеннях до міграції відносили галузевий, територіальний, професійний і соціальний рух. Це є широкий підхід до визначення міграції, і його результатом стали роботи, в яких міграцію визначали як будь-яку форму соціального руху або будь-яке переміщення незалежно від зміни місця в географічному просторі.

До другої групи, яку Л. Рибаківський назвав найпоширенішою і визнаною більшістю, належать ті визначення міграції, які головною складовою процесу вважають саме територіальні переміщення населення.

Але й у контексті територіальних переміщень міграція населення розглядається в широкому розумінні слова як сукупність усяких переміщень людей у просторі, а також і в більш вузькому – як сукупність переселень людей, пов'язаних зі зміною місця проживання на відносно тривалій період.

При широкому підході під міграцією ми розуміємо все різноманіття руху населення у просторі, незалежно від його характеру, цілей, причин та наслідків.

Філософський словник соціальних термінів визначає: «Міграція – це процес переміщення людей в якості невід'ємних частин або окремих

представників етносів, що пов'язане зі зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього» [41].

В економічній енциклопедії міграція трактується як соціально – економічний та демографічний процес у формі сукупності територіальних переміщень, що здійснюється індивідами між регіонами, країнами, поселеннями [50].

З юридичної точки зору: «Міграція – це переміщення осіб через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу зі зміною постійного місця проживання назавжди або на тривалий час» [35].

Виходячи з вищенаведеного, головними ознаками міграції як різновиду переміщень людей, можна вважати:

- процес переміщення людей, їх переселення, пересування у часі і просторі;
- перетин особами адміністративних меж власної держави і державних кордонів країн (зовнішня міграція);
- тимчасова або перманентна зміна місця проживання;
- поліпшення соціально – економічного стану окремої особи або групи осіб як головна мета міграції.

Активне дослідження процесу міграції розпочалося у другій половині ХХ століття. В той час в науковій літературі було сформульовано багато визначень цього терміну та розроблена його класифікація. Саме в той час, міграцію вперше почали визнавати як значуще територіальне, політичне, географічне явище розвитку суспільства.

Якщо узагальнити всі відомі сучасній науковій думці визначення міграції, то їх можна поділити на 3 основні підходи:

1. По - перше, міграцію потрібно тлумачити як рух осіб в просторі, незалежно від його характеру та кінцевих цілей. Це можуть бути як тимчасові (недовготривалі) поїдки особи в іноземну державу з метою праці, відрядження, проведення відпустки, так і довготривале перебування за кордоном, зв'язане з роботою або навчанням. Переїзд особи до іншої

держави на постійне місце проживання вважається окремою категорією міграції.

2. По - друге, міграцією є переїзд особи з однієї держави до іншої з метою зміни місця проживання на певний час або назавжди.

3. По - третє, міграцією можна вважати процес просторового руху особи, кінцевий результат якого - це територіальний перерозподіл населення у країні походження та у країні - реципієнті.

Загалом, усі переміщення населення відносно певної території складаються з еміграційних та імміграційних потоків. Еміграція - вибуття за кордон, а імміграція - прибуття із-за кордону.

Міграцію населення, як особливий процес, вивчають наступні науки: соціологія, економіка, історія, демографія, географія. Основне джерело відомостей про міграцію населення - державна статистика, яка включає облік міграції і матеріали переписів населення, крім того, організуються вибіркові обстеження, мета яких, як правило, - вияв причин і мотивів переміщень. Міграцію населення досліджують за допомогою системи показників, кожен з яких розкриває різні властивості явища (обсяг, склад мігрантів, напрям переміщень, їх інтенсивність і результативність тощо).

Міграція населення є частиною територіальних переміщень. Один із основних критеріїв ідентифікації міграції населення - перетин адміністративних кордонів території (держави, області, міста та ін.). На цій основі виділяють перш за все зовнішню і внутрішню міграцію.

Зовнішня пов'язана з перетином державного кордону, її поділяють умовно на міжконтинентальну та внутрішньоконтинентальну.

До внутрішньої міграції населення відносять переміщення в межах однієї країни між адміністративними або економіко-географічними районами, населеними пунктами тощо. Розрізняють міграції сільського та міського населення, міжміську міграцію і міграцію в сільській місцевості.

Відповідно до часового критерію розрізняють постійну або незворотну міграцію, яка включає тимчасову міграцію населення на навчання, на певні терміни у віддалені райони і т. д.

При вивченні міграції населення часто відокремлюють міграцію різних соціальних груп. Найбільший вплив на розвиток суспільства має міграція людей робочих спеціальностей, яка іноді називається трудовою міграцією. Існує також класифікація мігрантів за числом участі в міграціях: первинні, вторинні, багатократні.

Вперше поняття «міграція» вводить у науковий вжиток у 1885 році англійський учений Е. Равенштейн у статті «Закони міграції» [5]. Автор визначає масштаби та тренди міграції у Великобританії, наводить власну класифікацію мігрантів, виділяє основні групи чинників, що впливають на прийняття особою рішення про міграцію. Також дослідником були виведені основоположні закони міграції, серед яких схильність населення мігрувати на короткі відстані, перевага міграції з сільськогосподарських районів до міських поселень і промислових центрів, пропорційність темпів росту міграційних потоків розвитку транспорту, перевага впливу економічних факторів при прийнятті рішення про міграцію.

У 1974 році у праці «Економіка міжнародних міграцій», яка стала класикою міграційної теорії, Жорж Тапінос як один з провідних фахівців у цій галузі запропонував науковій громадськості інноваційний підхід до визначення терміну «міграція». На думку вченого, якщо розглядати міграцію з суто економічної точки зору, то вона – «відповідь на відсутність розвитку».

Науковець – дослідник Пулен розглядає міграцію через призму просторового виміру і доходить висновку, що міжнародна міграція – «це зміна країни звичного місця проживання особи». При цьому він стверджує, що в ході міграційного переміщення індивідуума перетинається як мінімум один державний кордон. За словами Пулена, часовий критерій пов'язаний з ідентифікацією звичного місця проживання особи – мігранта шляхом встановлення тривалості його проживання там.

Ю. Римаренко вважає, що міграція – це переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий період. Науковець Т. Драгунова додає, що суть міграції зводиться до «переміщення людей між населеними пунктами, регіонами та країнами, що зумовлене економічними, політичними, етнічними та релігійними чинниками і пов'язане зі зміною місця проживання та різні терміни»

Вагомий внесок у тлумачення терміну «міграція» у свій час вніс науковець М.Д. Романюк, виділивши трудову міграцію як важливий вид міграційних процесів та охарактеризувавши її як «рух, переселення та переміщення на тимчасовій або постійній основі носіїв робочої сили і ресурсного потенціалу праці в регіональному та міждержавному просторі для забезпечення відповідного економічного циклу відтворення та власних потреб трудових мігрантів». Романюк М.Д. стверджує, що трудова міграція являє собою різновид окремого міграційного потоку, формування якого здійснюється під впливом різних демографічних та соціальних факторів, а також менталітету самих трудових мігрантів.

Поняття трудового мігранта можна знайти у тлумаченнях міжнародних організацій з дослідження та регулювання міграційних процесів. Міжнародна організація з міграції (МОМ) визначає трудову міграцію в аспекті виїзду в іншу країну на постійне місце проживання з метою найму на роботу.

Термін «міграція» фахівці МОМ застосовують як до окремих осіб, так і до членів сімей, що переїжджають до країни або регіону з метою покращення їх матеріальних або соціальних умов проживання та перспектив для себе та членів їх родини.

Рекомендація Організації Об'єднаних Націй зі статистики міжнародної міграції визначає мігранта як особу, яка проживала в іноземній країні протягом більш ніж одного року, не залежно від причин, з власної волі або примусово. При такому визначенні, ті, хто приїжджає на більш короткі періоди, себто туристи або бізнесмени, вважатися мігрантами не будуть. Проте, загальний термін включає певні види короткострокових мігрантів,

таких як сезонні сільськогосподарські робітники [3]. У Європейській конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів визначення трудового мігранта трактується з боку правової можливості його зайнятості у певному регіоні (країні). Іншими словами трудовий мігрант визначається як громадянин однієї країни, якому інша країна дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи [2].

Сучасний етап розвитку міграційних процесів відрізняється тим, що в тій чи іншій мірі міграційними потоками охоплені всі країни світу, а масштаби міграції обчислюються вже сотнями мільйонів чоловік, перетинають щорічно з різних причин і з різними цілями державні кордони, що дозволяє говорити про глобальний характер даного суспільного явища.

За даними Всесвітньої комісії з міжнародної міграції, у світі зараз налічується понад 250 млн. мігрантів, включаючи близько 10 млн. біженців.

Міграція населення відіграє величезну роль не тільки в соціальному, економічному і демографічному розвитку більшості країн світу, але і виступає одним з важливих чинників функціонування всього світового господарства, об'єктом міжнародного регулювання. Залучення іноземних працівників за пріоритетними спеціальностями відповідно до потреб держави міграції, є необхідністю для економічного розвитку.

Одним з джерел збільшення чисельності населення країни, є прибуття в неї мігрантів на постійне місце проживання. Однак є проблеми міграції і має місце політичний характер, оскільки вони пов'язані з перетинанням національних кордонів значною кількістю людей, формуванням на території країни імміграції великих за розмірами громад з нестійким міграційним поведінкою, що в наслідок сприяє підвищенню соціальної напруженості всередині країни.

В даний час, коли з масовими потоками вимушеної міграції, ситуація змінилася, основний упор у розвитку міграційного законодавства спрямований на використання міжнародної міграції для динамічного притоку професійних працівників, стабільний розвиток економіки і суспільства,

збагачення національних культур, а в підсумку - поліпшення соціально-політичного положення в країні.

Міграційний процес характерний як для всіх розвинених держав, так і для України. Термін «міграція» походить від латинського слова *migratio* (*migro* - перехожу), що означає переселення, пересування.

У енциклопедичному словнику представлені наступні визначення міграції:

- 1) переміщення, переселення;
- 2) міграція населення - переміщення людей, пов'язані, як правило, зі зміною місця проживання.

Тлумачний словник С.І. Ожегова під міграцією розуміє масове «переселення, переміщення» людей.

Слідуючи з визначень поняття міграції, виділяють два її основних типу: міжнародна (міждержавна) і внутрішня (внутрішньодержавна).

Міжнародна міграція, як і міграція в цілому, є складним і багатогранним процесом, у яких є тривала історія. Значне збільшення масштабів міжнародної міграції все більше посилює її вплив на ті, чи інші держави і регіони. Тому, з урахуванням сучасного розвитку міграційних процесів, можна виділити найбільш точне визначення міжнародної міграції населення, яка представляє собою територіальні пересування людей через державні кордони, пов'язані зі зміною постійного місця проживання, громадянства, з перебуванням в країні - в'їзду, мають безповоротний, сезонний або тимчасовий і маятниковий характер.

Головними відмінними рисами міжнародної міграції по порівняно з внутрішньою міграцією є ряд важливих, властивих тільки їй, ознак:

- державний нагляд за міграційними переміщеннями через державні кордони мігрантів і подальшим перебуванням їх в країні,
- ступінь відкритості держави для зовнішнього світу, прагнення держави до інтеграції або ізоляції,

- політика держави на ринку праці, в питаннях надання притулку, боротьби з незаконною міграцією.

Для виявлення складових міграційного процесу, його меж і масштабів, можна привести аналіз видів міграції.

По тимчасовому характеру виділяють наступні види міжнародної міграції, які мають найбільше значення, оскільки пов'язані з розвитком самого суспільства та його продуктивних сил:

- безповоротна (міграція на постійне місце проживання);
- довгострокова міграція;
- тимчасова (сезонна);
- короткострокова міграція;
- маятникова,

Короткострокова міграція відбувається на нетривалий термін, менше одного року.

Сезонна міграція, яка може бути як внутрішній, так і міжнародній, особливо не відрізняється від тимчасової міграції. Вона полягає в переміщенні, головним чином, працездатного населення до місць сезонної роботи (збирання врожаю, будівельні роботи) на термін, зазвичай в кілька місяців, з обов'язковим поверненням в місця постійного проживання.

Маятникова міграція являє собою щоденне багаторазове пересування населення між місцем проживання і місцем роботи або навчанням, не пов'язане зі зміною постійного місця проживання. Масова міжнародна маятникова міграція носить в основному трудовий характер і найбільш проявляється серед жителів прикордонних регіонів, де є відповідна договірно-правова основа.

Наведена градація міграцій в найбільшою мірою відповідає реаліям сьогодення, але, в той же час, залишає можливість «маневру» при аналізі різних аспектів імміграції. Вона дозволяє виділити в міжнародних міграціях їх типи або підтипи, враховувати причини їх появи, їх особливості та передбачати можливі їх наслідки як з урахуванням, так без урахування

особливостей приймаючих регіонів та індивідуальної здатності мігрантів до швидкої адаптації до нових умов життя, але, по своїй суті, всі види міграції носять в тій чи іншій мірі вимушений характер.

Вимушеною міграцією є сукупність територіальних пересувань, пов'язаних з постійним або тимчасовим зміною місця проживання. Дані зміни зумовлені різними причинами або погрозами, залежними від внутрішньополітичного становища в країні (соціально-економічні, політичні, етнічні, релігійні), стихійними лихами та іншими «виштовхує» факторами, пов'язаними з побоюваннями за своїх близьких людей і себе, з загрозою опинитися в епіцентрі можливих катаклізмів або навіть у вкрай важкому матеріальному становищі. Даний тип міграції завжди носить вимушений характер.

Так, згідно з класифікацією Міжнародної організації праці вирізняється п'ять основних її видів.

- 1) особи, які переїжджають на нове місце з метою подальшого постійного там проживання;
- 2) особи, які працюють згідно з контрактом, в якому чітко визначений період їх перебування у країні, що приймає;
- 3) спеціалісти, фахівці певного профілю, які мають відповідну освіту і практичний досвід роботи;
- 4) незаконні мігранти;
- 5) вимушені переселенці, які покинули свої країни з причини загрози їх життю та здоров'ю.

Рисунок 1.1 – Види міграції

Крім того, науковці М. О. Стасюк та В. В. Крючковський до останньої категорії відносять ще й іноземних громадян - випускників американських чи європейських вищих навчальних закладів, які залишаються на певний період, а в деяких випадках і назавжди, працювати в країні перебування.

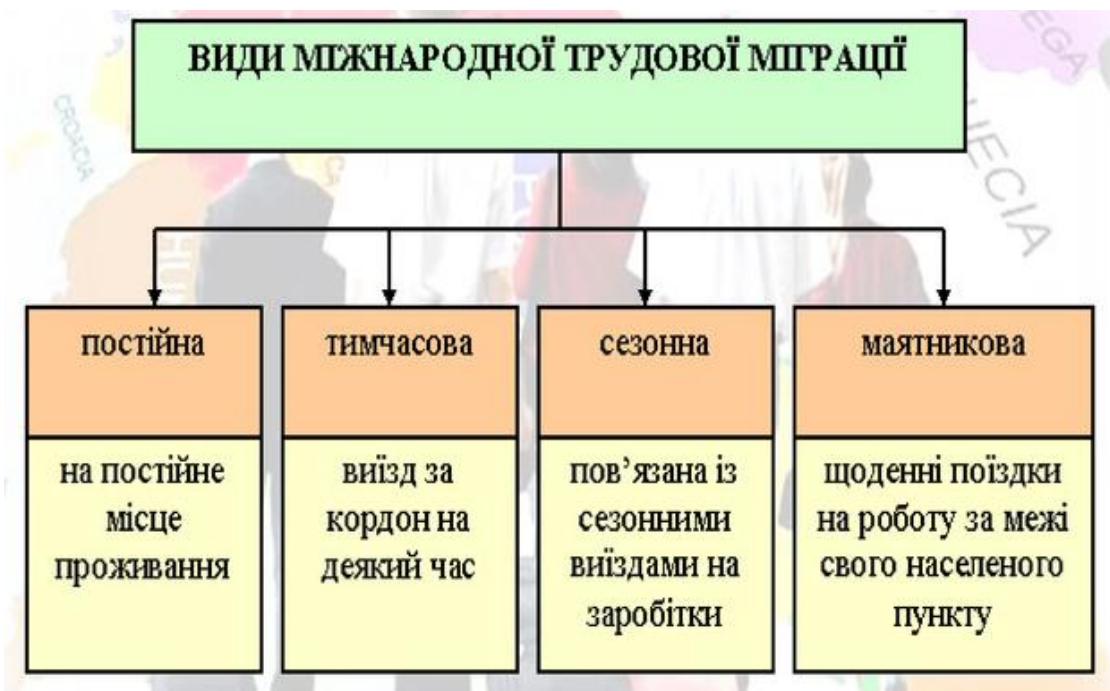

Рисунок 1.2 – Види міжнародної трудової міграції

Беручи до уваги розглянуті види територіальних переміщень населення, можна було б визначити деякі основні форми зовнішньої міграції, значимі для формування міграційної політики в цьому напрямку. Дві форми міграції переважають пріоритетом: організована і неорганізована.

Організована міграція передбачає наявність можливості у держави кардинальним чином впливати на пересування населення з однієї країни в іншу. Будь-яка держава зацікавиться в тому, щоб міграційні процеси, незалежно від початкового пункту масового виходу людей, не йшли врозріз з його загальнонаціональним інтересам. Відповідно до цього розробляються державні програми, концепції регулювання міграційних процесів, приймаються відповідні закони, укладаються договори з іншими країнами, створюються служби, покликані забезпечувати цей процес, вводяться міграційні квоти, виділяються матеріальні та інші ресурси.

Організована міграція може виконувати функції механізму регулювання міграційних потоків в різному просторовому, територіальному і адміністративному вимірі, формуванні кількості та якості населення в районах інтенсивного економічного освоєння, а також стимулюванні більш активної міграційної рухливості населення в одних регіонах і її стабілізації в інших. Крім того, організована міграція відіграє значну роль у вирішенні таких економічних завдань, які обумовлені необхідністю зниження рівня загального трудонадлишку і забезпечення необхідною робочою силою. При цьому вона може орієнтуватися і на вирішення демографічних проблем.

Неорганізована міграція передбачає значну ступінь свободи для мігрантів. У той же час їй притаманний суттєвий негатив, що виражається в тому, що її учасники практично протягом досить тривалого часу перебувають в умовах, з одного боку, що не забезпечують їм елементарної соціального захисту та реалізації прав їх і свобод, з інший сприяє появі незаконної міграції.

У 1994 році була затверджена Урядом України перша державна міграційна програма, в якій були визначені основні міграційні потоки

міжнародної міграції: імміграція, еміграція, трудова міграція, незаконна міграція.

У загальному вигляді імміграція являє собою сукупність масових переміщень людей, обумовлених різноплановими проблемами в країнах і регіонах, пов'язаних зі зміною місця проживання і супроводжуються перетином державних кордонів і необмежених тимчасовими рамками.

Реальна динаміка імміграції залежить від загальної тенденції в країні до імміграції та наявності мотивів до імміграції (соціальних, економічних, політичних, етнічних, релігійних, демографічних), а також екологічних причин, надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та масштабності міграційних потоків.

В якості особливих складових імміграції, в якій переважають безповоротні переміщення значної кількості людей, виступають: місце країни в світовому міграційному процесі, міграційні очікування серед населення і його міграційну поведінку.

Отже, місце країни в світовому міграційному процесі обумовлюється загальним положенням в країні, напрямками розвитку держави, а також чи є вона країною результату, що приймає або транзитною для мігрантів.

Зміни положення різних груп населення, зумовлює цивільну і політичну поведінку, а також спричиняє значні зрушення в структурі суспільства і змінює рівень відносин між його членами, різко активізує у них міграційні настрої, прискорює формування і реалізацію міграційних установок, що постійно збільшує відсоток неорганізованої міграції в структурі міжнародної міграції.

Еміграція - це процес виїзду населення в іншу країну на постійне проживання. Даний тип міграції нами глибоко не розглядається, хоча в значній мірі торкається питань формування міграційної політики та демографії. Але можна зупинитися на одному аспекті - «Витоку умів».

«Витік умів» - безповоротна еміграція висококваліфікованих фахівців, в тому числі потенційних фахівців (студентів, аспірантів, стажистів),

обумовлена спеціальною політикою країн імміграції, що має, як правило, негативні наслідки для країн еміграції.

Трудова міграція (міграція робочої сили) - це тимчасова міграція з метою працевлаштування і виконання робіт (надання послуг). Носить, як правило, добровільний і поворотний характер після її завершення.

В даний час трудова міграція становить основу міграційних потоків і, перш за все до неї прикута увага державних органів, а також міжнародних організацій, що займаються питаннями міграції.

При цьому особливе значення має територіальна мобільність на ринку праці, яка являє собою переміщення трудових мігрантів з метою легального або нелегального працевлаштування в країні в'їзду. Трудова міграція включає в себе довгострокову, сезонну і маятникову міграцію.

Незаконна міграція - в'їзд в країну, перебування і виїзд з її території іноземних громадян з порушенням чинного законодавства даної держави, що регулює порядок в'їзду, перебування, транзитного проїзду іноземців, а також довільну зміну іноземними громадянами свого правового становища в період знаходження на території країни-в'їзду.

Проблема незаконної міграції, її наслідків і можливостей регулювання стоїть на чолі кута міграційної політики, що проводиться урядами багатьох держав. Серйозність цієї проблеми пов'язана зі складністю визначення кількісних параметрів цього явища, значно переважаючих офіційно зареєстрованих даних про міграцію. Неоднозначність і невизначеність викликаних наслідків міграції, концептуальна неопрацьованість проблеми незаконної міграції створює нестабільність соціально-політичного та економічного становища в багатьох країнах і регіонах, що породжує все нові потоки імміграції.

Розширенню масштабів незаконної міграції і підвищенню її мобільності в чималому ступені сприяють: проблеми в законодавстві і механізмі його реалізації, «прозорість» кордонів, підвищення мобільності міграції, активізація кримінальних структур і корумпованих елементів, які

використовують міграцію як засіб наживи, слабка договірна база між державами і неузгодженість дій в силу особливостей їх національної політики, зокрема, непослідовність і суперечливість застосовуваних державами заходів по боротьбі з незаконною міграцією.

В цілому, наголошується той чи інший позитивний ефект міграції для приймаючих держав і відпускаючих суспільств і держав, що виражається в розсмоктуванні регіонального перенаселення, притоці грошових перекладів в депресивні райони, освіті міжтериторіальних економічних і соціальних зв'язків, взаємної дифузії культури, зростанні політично інтегрованої ролі центрів тяжіння мігрантів в масштабах країни, поліпшенні її положення в міжнародній системі розподілу праці, більш повному підключенні до світових трудових ресурсів і інформаційних потоків.

У країнах масової еміграції ставлення до цього явища двоїсте. З одного боку, зрозуміло, що еміграція, особливо кваліфікованих кадрів, завдає певної шкоди національній економіці. З іншого боку, припинення еміграції може викликати різке погіршення соціально-економічної ситуації в країні (безробіття, соціальна незабезпеченість і т.д.), зниження рівня безперервного надходження перекладів від своїх громадян - емігрантів, а звідси - захист їх інтересів в приймаючих країнах.

При оцінці імміграційної ситуації і визначенні країн імміграції та еміграції використовуються різні коефіцієнти, зокрема, коефіцієнт імміграції, коефіцієнт міграційного приросту населення, коефіцієнт чистої міграції, коефіцієнт еміграції. Як правило, всі коефіцієнти вимірюються в% 0 (кількість подій на 1000 наявного населення).

Коефіцієнт імміграції є відношенням числа іммігрантів, що прибувають в країну, до середньої чисельності населення цієї країни за певний період (рік).

Коефіцієнт міграційного приросту - це відношення різниці між прибулими і вибули за певний період (рік) до середньої чисельності населення даної місцевості за цей період (рік).

Коефіцієнт чистої міграції - це відношення різниці між іммігрантами та емігрантами за певний період (рік) до середньої чисельності населення даної країни або регіону за цей період (рік).

Коефіцієнт еміграції - це відношення числа емігрантів, які залишають країну, до середньої чисельності населення цієї країни за певний період (рік).

Різке збільшення міграційних потоків характерні в даний час для всього людства, і особливо для економічно і промислово розвинених країн, де темпи демографічного зростання корінного населення знижуються, простежується істотний спад народжуваності, і, як наслідок, посилюється вплив старіння населення на ринок праці.

В умовах глобалізації гнані нуждою мігранти стрімко переміщуються з країн зі слаборозвиненою або кризовою економікою в благополучні держави. З кожною суспільною формацією пов'язані свої певні форми, а також різні причини міграції населення, напрямки та обсяги міграційних потоків.

До виникнення найбільш ранніх форм міграції населення відносяться безладні розселення древніх племен по всій земній кулі, що тривали тисячоліттями, які носили, в основному, мирний характер освоєння нових територій.

З розвитком виробництва і зростанням населення, в епоху розпаду первіснообщинного ладу, масові пересування його відбувалися в результаті зіткнення племен; Усе це супроводжувалося утворенням і руйнуванням ранньокласових держав, формуванням нових народів.

В античні часи і в середньовіччі в результаті Великого переселення народів сталося змішання різних племен, яке справило вирішальний вплив на формування сучасного етнічного складу європейського населення.

В період феодалізму масові міграції населення були пов'язані з втечею селян від кріпосницького гніту на вільні землі, а також з примусовим переселенням кріпаків на захоплені феодалами землі.

Причин міграції може бути багато. Велика кількість мігрантів в як привід для зміни місця проживання називають бажання підвищити свій

рівень життя, а також змінити обстановку. Можна виділити і несприятливу економічну середу, інфляцію в країні, масове безробіття, економічна криза. У зв'язку з цим виникає природне бажання поліпшити якість і умови життя.

Для цього знайти можливості реалізації професійного потенціалу, працевлаштуватися в іншому місці на кращих умовах роботи і оплати, на бажаній посаді, за фахом; потреба у зміні і певному оновленні життя, розширенні знань і розвитку культури, як особистої, так і в цілому соціуму. Явище міграції населення існує давно, багатьох країн впритул воно торкнулося в 90-і роки минулого століття, коли економіка була в стані кризи. Хвиля економічної та трудової міграції спричинила за собою фінансову кризу і масове безробіття. Багато хто прагне виїхати з країни і влаштуватися на роботу нелегально. В середньому в рік легально намагаються знайти роботу в інших країнах близько 20 млн осіб, кількість нелегалів більше в рази. У масовій міжнародної міграції беруть участь більше 100 країн.

Основною причиною міграції трудящих є економічний криза. Неможливість гідного заробітку всередині своєї країни змушує людей шукати більш вигідні умови. Це стосується людей абсолютно всіх соціальних верств - і безробітних, і фахівців з високим рівнем навичок, які шукають кар'єрного росту і кращих умовах для розвитку.

Мігранти переїжджають з країни з низькими заробітними платами і умовами життя в країни з більш вигідними умовами роботи.

Серед причин виникнення міграційних процесів особливе місце займає навколишнє середовище, яка виступає важливим чинником при визначенні стану здоров'я людей. Численними дослідженнями підтверджується тісний зв'язок захворюваності внаслідок забруднення природного оточення з територіальними переміщеннями населення.

Зміни в регіональному розміщенні виробничих об'єктів, їх реструктуризація призводить до погіршення екологічної обстановки в регіоні, необхідністю в зміні кліматичних умов за станом свого здоров'я. Укладення шлюбу, об'єднання з близькими людьми; розвиток етнічних і

соціальних конфліктів, військові дії; конфлікти в сім'ї, погіршення умов трудової діяльності, розвиток конфліктних ситуацій на роботі; випадкові обставини і інше – все це також є важливими причинами міграції.

Також можна виділити і культурні причини міграції населення. Бажання повернутися на свою історичну батьківщину, долучитися до культури предків, возз'єднатися з родичами, слугують причинами переселення.

Є окрема категорія біженців-мігрантів, які покидають рідну країну з-за політичних переконань або переслідувань. А коли люди, рятуючи свої життя, біжать від війни, - це військова міграція.

Нелегальна імміграція в останні десятиліття стала невід'ємною рисою розвитку європейських країн, незважаючи на прийняття законів, що забороняють незаконне перебування та зайнятість іноземців. Сьогодні ні для кого не секрет, що нелегальні мігранти є загрозою національній безпеці приймають і транзитних країн, оскільки вони не піддаються державному обліку, виключені з системи офіційного працевлаштування, оподаткування та соціального захисту держави.

Саме нелегальна міграція живить тіньовий сектор економіки, провокує загострення в суспільстві конфліктів на етнічному ґрунті, несе в собі загрозу погіршення криміногенної та епідеміологічної обстановки і є живильним середовищем для ксенофобії і радикального націоналізму.

В даний час основні фактори, які безпосередньо впливають на імміграційні настрої носять політико-економічний характер. Однак в кожному конкретному випадку не можна, мабуть, говорити про дію виключно одного фактору. Завжди на рішення людей іммігрувати впливає цілий конгломерат мотивів, зокрема: рівень розвитку країни, її стабільність, особисті та сімейні обставини громадян, матеріальний і культурний рівень життя, економічна кон'юнктура, стан національного ринку праці, демографічне становище і т.д. Крім того, діє психологічний фактор, фактор стану здоров'я та інші.

Від цих мотивів і чинників залежать критерії, за якими можна класифікувати міграційні потоки, що становлять міжнародну міграцію.

Таким чином, можна виділити різні причини міграції, так як на рішення людей іммігрувати впливає цілий ряд мотивів.

У дійсності, як стверджує науковець О. В. Дмитрієв, майже неможливо розділити міграцію на окремі види, оскільки мотивації людей ніколи не бувають чітко визначеними, а складаються з багатьох різних причин, головна з яких - пошук кращих умов проживання.

Причини міграції можуть бути економічні, національні, політичні, екологічні тощо.

Визначимо найбільш типові причини міграції:

- бажання кращих умов і якості життя;
- можливість реалізувати свої професійні здібності: отримати роботу в іншому місці проживання на кращих умовах оплати, за фахом і на омріяній посаді;
- потреба в оновленні життя, визначеній культурі і знаннях;
- зміни в регіональному розміщенні виробництва, його реструктуризації;
- необхідність змін кліматичних умов за станом здоров'я;
- сімейно-шлюбні відносини, об'єднання з близькими;
- соціальні і етнічні конфлікти, війни;
- трудові конфлікти і конфлікти в сім'ї;
- випадкові обставини та інше.

Одні причини міграції мають груповий і масовий характер, інші - індивідуальний. Існують також причини типові і особливі, об'єктивні і суб'єктивні. Неоднакові причини міграції в різних регіонах, також по-різному співвідносяться економічні і соціальні причини міграції.

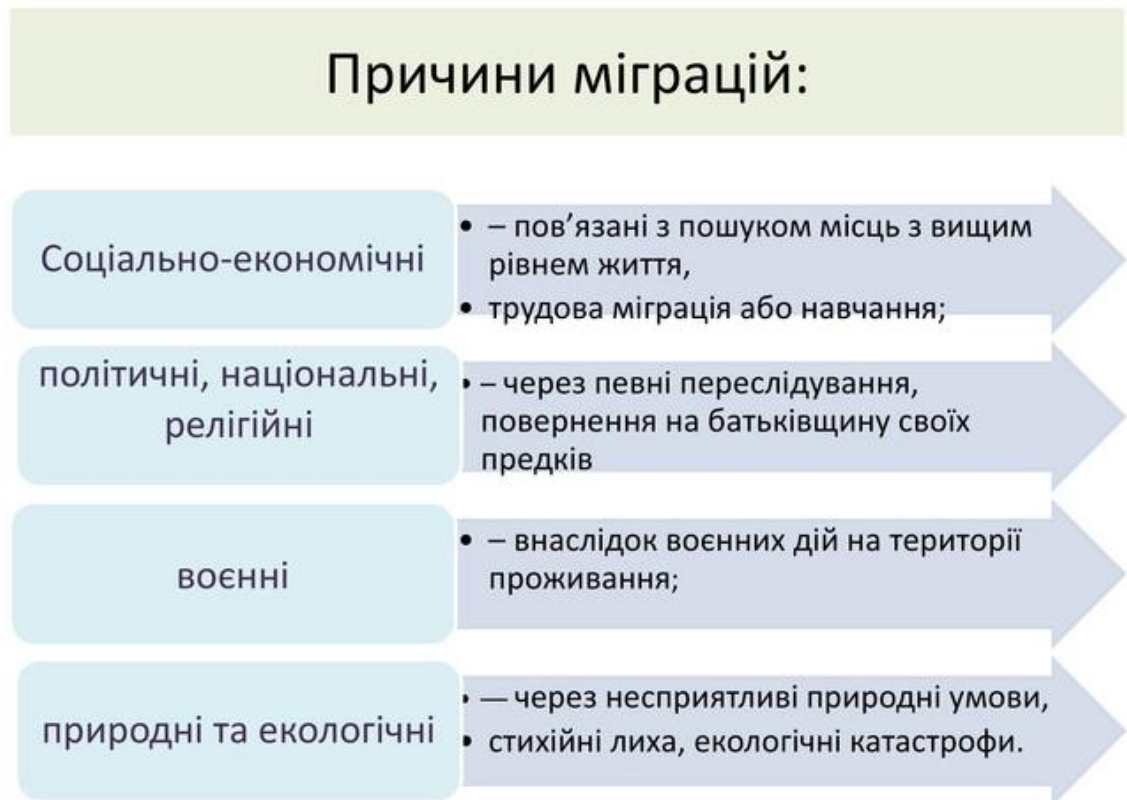

Рисунок 1.3 – Причини міграції

Аналізуючи праці науковців, ми можемо виділити п'ять основних потоків міжнародної міграції робочої сили:

- міграція із країн, що розвиваються, у промислово розвинені країни;
- міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн у розвинуті країни;
- міграція в рамках розвинутих країн;
- міграція в рамках країн, що розвиваються;
- міграція із промислово розвинутих країн в країни, що розвиваються.

Традиційно географічним центрами імміграції є найбільш розвинені в економічному відношенні країни, такі, як США, Канада, Австралія, Німеччина і значна частина західноєвропейських країн. Наразі значні потоки робочої сили спрямовані в нафтодобувні країни Близького Сходу (Саудівська Аравія, Бахрейн, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Оман тощо). У цьому регіоні сьогодні працює більше 5 млн іммігрантів. Це становить

близько 50% усієї робочої сили. А в деяких країнах регіону ця частка значно більша. Зокрема, частка іноземних працівників у загальній чисельності зайнятих у Кувейті складає 86,5%, Катарі - 95,6%, ОАЕ - 97%.

Одним із значних регіонів притоку робочої сили є країни Латинської Америки: Аргентина, Бразилія, Венесуела.

За даними офіційної американської статистики, протягом останнього десятиліття у США щорічно в'їжджало більше 1 мільйона мігрантів, з яких 15-20% припадає на трудову міграцію.

Рисунок 1.4 – Основні види і напрямки міграційних потоків у світі

На частку Європейського Союзу припадає більше чверті всього сукупного обороту світового ринку робочої сили. У деяких країнах ЄС частка іноземців серед населення досить значна. Лідерами у цьому відношенні є Франція (8% іноземців серед населення країни), Німеччина (7,5%). Особливо вагома частка емігрантів в окремих галузях. Так, наприклад, у тій же Франції емігранти складають 25% всіх зайнятих у будівництві, 1/3 - в

автомобілебудуванні. У Бельгії вони становлять майже половину всіх шахтарів, Швейцарії - 40% будівельників.

Особливе місце серед причин міграції населення займає якість навколишнього середовища, яка є важливою умовою, що визначає якість життя і стан здоров'я людей. Численні дослідження підтверджують тісний кореляційний зв'язок захворюваності з забрудненням природного оточення і вплив останнього на територіальні переміщення населення.

Науковець Л. О. Костін світові міграційні процеси останніх двох століть умовно поділяє на періоди [15, с. 61].

Першому періоду (XIX – початок XX ст. до 1914 р.) притаманне вільне пересування людей між країнами Європи, крім царської Росії, без дозволів і паспортів. Станом на 1 січня 1900 року кількість осіб, які залишили континент, становила майже 12 % населення.

Введення в дію у деяких європейських країнах законів, що обмежують прибуття іноземців – характерна риса другого періоду (1914–1945 рр.). Вони продовжували діяти і після Першої світової війни, захищаючи ринки праці цих держав в умовах масової демобілізації та зростання безробіття.

Протягом третього періоду (з 1945 р. до середини 70-х років) міграційні процеси зазнали суттєвого впливу наслідків Другої світової війни та нафтової кризи.

Зауважимо, що за період післявоєнного відновлення і розвитку економік багатьом країнам потрібна була додаткова робоча сила, тому закономірним стало послаблення обмежуючих імміграцію законів і прийняття нових.

Перша хвиля - до США, Канади, Бразилії, Аргентини, країн Західної і Центральної Європи. Вихідці з Право- і Лівобережної України оселилися в регіонах Російської імперії – Поволжі, Сибіру, на Далекому Сході

Друга хвиля - політичні біженці й нові заробітчани до країн Західної Європи та Америки, депортація в регіони Росії під час примусової колективізації та боротьби з українізацією

Третя хвиля - втікачі з Радянського Союзу, а також частина вивезених німецькими окупантами на примусові роботи людей (так званих переміщених осіб), які не бажали повертатися на батьківщину. Вони емігрували до Австралії, США, Канади, Бразилії, Аргентини та інших країн. Переселення молоді на новобудови та новоосвоєні цілинні землі (до Росії, Казахстану).

Четверта хвиля - після розпаду СРСР до розвинутих країн Європи, Північної Америки, Ізраїлю, сусідніх країн в Азії (арабські країни) та Африці (Намібія, Південна Африка).

Рисунок 1.5 – Міграційні хвилі

Класифікація видів трудової міграції здійснюється залежно від обраних критеріїв. Найбільш поширеними серед існуючих є такі:

- за термінами - тимчасова з поверненням і постійна без повернення;
- за кваліфікаційною структурою - спеціалісти, науковці, працівники культури, підприємці, некваліфіковані робітники тощо;
- за характером - пряма і опосередкована (внутрішньофірмова);
- за формою трудової угоди - індивідуальна і колективна;
- за статусом у країні, яка приймає, - асиміляційна (з наданням громадянства, підданства) і неасиміляційна.

Таким чином, можна зробити висновок, що міжнародна міграція у чому відповідає тим процесам, які протікають в суспільстві, а також міграція, у всіх її проявах, істотно впливає на всю економіку країни і суспільне життя, відповідає тим процесам, які протікають в суспільстві, впливає на соціально-економічний, культурний, політичний розвиток країни.

1.2 Організаційно-правові основи регулювання міграційних процесів

Регулювання міграційних процесів відбувається на двох рівнях - національному та міжнародному. Інтеграційні групи є специфічним варіантом регулювання на міжнародному рівні. Враховуючи той факт, що держави мають суверенний вибір у здійсненні міграційної політики, міжнародне співтовариство встановило дотримання певних правових норм і стандартів, які були закріплені у відповідних міжнародних договорах, а також у документах міжнародних організацій.

Країни, які регулюють процес трудової міграції, ратифікуючи міжнародні конвенції, визнають пріоритети міжнародного права перед національним законодавством. Це важливо як для самої країни з точки зору її інтеграції у світову спільноту, так і для мігрантів, права яких за кордоном потребують захисту.

Провідну роль у регулюванні міжнародної трудової міграції відіграє Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізований орган - Міжнародна організація праці, який регулює весь комплекс прав мігрантів відповідно до міжнародних конвенцій.

В даний час постійне розширення інституційної співпраці і, відповідно, укладення більшості міжнародних угод про трудову міграцію в умовах сучасної глобалізації відбувається під егідою інтегративних регіональних міжнародних організацій.

Організації, що працюють в ООН (вивчають, аналізують та вивчають проблеми міграційних процесів), включають:

- а) Міжнародна організація праці (МОП);
- б) Комісія ООН з питань народонаселення;
- в) Міжнародна організація з міграції (МОМ);
- г) Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ);
- д) Міжнародний комітет з міграції в Західній Європі.

Документи цих організацій є важливими для національного законодавства про міграційну політику. Серед таких документів особливе місце тут займають конвенції та рекомендації щодо праці, які розробляються Міжнародною організацією праці (МОП). Давайте назвемо деякі з них:

- Про ставлення до працюючих іноземців (1919);
- Про захист жінок-емігрантів на борту судна (1926);
- Про вербування, працевлаштування та умови праці робітників-мігрантів (1939);
- Про захист робітників-мігрантів у слаборозвинених країнах та територіях (1955).

Одним з основних положень конвенцій МОП про трудящих-мігрантів є визнання державами, які ратифікували їх, рівності щодо мігрантів, незалежно від їх національності, раси, релігії, статі тощо. Конвенції, серед іншого, містять положення щодо розміщення та умов праці мігрантів, ввезення особистого майна мігрантами та робочих інструментів.

Багато в чому інтереси країн-експортерів та країн-імпортерів робочої сили тісно співпрацюють. Отже, узгоджуючи взаємні інтереси країн-експортерів та імпортерів робочої сили, відповідно до Програми дій, прийнятої у 1976 р. на Всесвітній конференції зайнятості в рамках Міжнародної організації праці (МОП), організація вербування повинна базуватися на двох - або багатосторонніх угодах, які враховували би реальний стан справ кожного із зацікавлених сторін.

Правила Міжнародної організації праці передбачають не лише права мігрантів, а й відповідальність відповідних соціальних служб країн, в яких проживають мігранти. Зокрема, на додаток до загальних послуг, що надаються всім громадянам країни, соціальні служби зобов'язані надавати особливі послуги іноземним громадянам, а саме:

- допомога в адаптації мігранта до умов країни перебування;
- безкоштовне надання мігрантам необхідної інформації;

- допомога на всіх етапах еміграції: виїзду, переселення та прийому мігрантів;
- забезпечення прав на транспортування заробітку додому та заощаджень трудящих-мігрантів;
- допомога у використанні можливостей, що надаються мігранту, в галузі освіти, навчання, побуту, організації відповідної медичної допомоги;
- вжиття заходів проти ненадійної інформації та пропаганди щодо еміграції та імміграції.

Документи МОП проголошують рівність мігрантів з громадянами країни перебування у розмірі мінімальної заробітної плати. Підкреслюється, що заробітна плата трудящим-мігрантам повинна виплачуватися регулярно та "готівкою". Конвенції Міжнародної організації праці передбачають збереження прав трудящих-мігрантів у сфері соціального забезпечення з урахуванням рівня розвитку окремих країн.

Ратифікація зацікавленими країнами міжнародних конвенцій, що регулюють процес трудової міграції, є необхідною умовою їх виконання.

В Європі структура, що стосується трудової міграції, представлена Європейським Союзом. Водночас із початку створення та функціонування ЄС західноєвропейські держави, які входили до його складу з самого початку, брали активну участь у створенні єдиної правової системи, спрямованої на регулювання міжнародного процесу трудової міграції. Така система базується на одному з принципів ЄС - "принципі свободи пересування людей". Скасування перешкод для вільного пересування людей, вільного пересування робітників та свободи поселення жителів Співтовариства в країнах-учасницях було передбачено установчим договором цієї організації (статті 48, 52, 52 Договору про створення ЄЕС 1957 р.).

Римський договір проголосив, що права "працюючих держав-членів ЄС без дискримінації за національною ознакою щодо зайнятості, оплати праці та інших умов праці" повинні захищатися на всій території Співтовариства.

На додаток до Римського договору, одним з основних джерел регулювання трудових відносин у Співтоваристві був Регламент Ради ЄС №1612 / 68 "Про вільне пересування працівників у межах Співтовариства" [15]. Цей же Регламент також встановлював відступ від загальних правил, тобто обмеження трудової міграції: країни, що були витоками ЄС і були його першими членами, мали право обмежувати працевлаштування громадян нових країн-членів ЄС.

Але наприкінці 1980-х років міграційна політика ЄС вже досягла значного прогресу.

Таким чином, Хартія Спільноти про основні соціальні права працівників ЄЕС від 9 грудня 1989 р. у розділі 1 встановлювала такі правила:

1) "кожен працівник ЄЕС має право вільно пересуватися по території Співдружності";

2) "свобода пересування надає кожному такому працівникові право вибору будь-якої професії або професії в ЄЕС на основі принципів рівності щодо зайнятості, умов праці та соціального захисту в країні перебування";

3) розвиток єдиного економічного простору Співтовариства має підтримуватися соціальним забезпеченням його працівників.

У той же час свобода пересування робітників-мігрантів згідно з вищезазначеними правилами поширювалася на всі сфери зайнятості, крім державної служби.

Що стосується обмежень, то вони були дозволені лише з позицій громадського порядку, а також з точки зору охорони здоров'я.

Важливим досягненням для сфери міграції та праці стало запровадження Договором Маастрихту держав-членів ЄС (1992 р.) "Статусу громадянина ЄС" для всіх громадян ЄС, але залишається складність у тому, що кожна країна-член ЄС формує свою власну політику щодо вирішення міграція робочої сили.

Іншим документом, що регулює права мігрантів в ЄС, є Європейська соціальна хартія, яка була підписана в Страсбурзі 3 травня 1996 р. Стаття 18

цього документа містить 10 пунктів і визначає права трудящих-мігрантів та членів їх сімей на захист та допомогу .

Амстердамська угода була прийнята в 1999 році, наступним етапом еволюції інтеграційного процесу. Завдяки йому ЄС отримав додаткові повноваження щодо розробки спільної політики щодо робітників-мігрантів, що прибувають до Співтовариства з третіх країн.

Спочатку країни Західної Європи стали більш відкритими для висококваліфікованих мігрантів. Наприклад, Великобританія була однією з перших країн-членів ЄС, яка запровадила дозвіл на робочу візу за умови запрошення роботодавця. У 2002 році була затверджена програма прийому висококваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій.

Правове регулювання міграції громадян ЄС має складну приналежність до структури законодавства ЄС. Свобода пересування людей розглядається як елемент простору свободи, безпеки та справедливості, наслідок єдиного європейського громадянства. Він включає регулювання таких питань, як перебування громадян ЄС у Союзі, переїзд робітників, включаючи застереження щодо нових членів та возз'єднання сім'ї.

Пунктом 1 ст. 18 Амстердамського договору закріплено право кожного громадянина Європейського Союзу вільно пересуватися та проживати на території держав-членів, дотримуючись умов та обмежень, передбачених Договором. Подобиці здійснення цього права розкриваються в Директиві 2004/38 / ЄС Ради та Європейського Парламенту про право громадян Союзу та їх сімей на вільне пересування та проживання на території держав-членів.

У той же час, на думку багатьох експертів, реалізація принципів вільного руху робочої сили в повному обсязі може призвести до концентрації висококваліфікованої робочої сили, наукових кадрів у найбільш розвинених регіонах.

Перебування (проживання) громадян ЄС регулюється по-різному залежно від періоду перебування на території іншої держави-члена ЄС. Короткотермінове перебування (до трьох місяців) є безкоштовним (стаття 6

Директиви). Довготривале перебування (протягом більше трьох місяців, стаття 7 Директиви) є безкоштовним для тих, хто не обтяжує соціальну систему країни перебування, а саме:

- для самозайнятих робітників;
- для осіб, які мають достатні кошти для утримання себе та своїх сімей, а також повне медичне страхування;
- для осіб, які отримують професійну освіту та мають достатні кошти, а також медичне страхування;
- для членів сім'ї осіб, які належать до будь-якої із зазначених груп.

Постійне проживання протягом п'яти років, а в деяких випадках цей строк скорочується, надає статус постійного проживаючого (пункт 1 статті 16 Директиви). У цьому випадку умови щодо тривалого перебування не застосовуються.

Здійснення цього права обмежене з міркувань державної політики, громадської безпеки та охорони здоров'я, які не можуть застосовуватися в економічних цілях (пункт 1 статті 27 Директиви).

Узагальнюючи все вищесказане, ми визначили, що міграція населення означає переміщення людей через кордони певних територій внаслідок зміни постійного місця проживання або повернення на неї. Ми також визначили причини міграції, а також організаційно-правову базу для міжнародного регулювання міграційних процесів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1 Передумови внутрішньої еміграції громадян України

Статистика української міграції на основі даних про зміни в місцезнаходженні реєстрація громадян, містить інформацію про міграцію між регіонами, а також різні типи населених пунктів, такі як село-місто (переїзд до в межах одного населеного пункту не вважається міграцією).

Після розпаду радянської системи та незалежності країни внутрішня міграція значно зменшилася в результаті зникнення властивих попереднім дням організованого переселення та вербування сили, а також дії, які пов'язані з комерціалізацією освіти, зростанням цін на житло, труднощами із працевлаштуванням тощо. Якщо на рубежі 1980-х та 1990-х років в межах України зафіксовано до 3 мільйонів фактів прибуття та виїзду, тоді зараз - близько 1,3 млн.

Однак переселення вдома все ще є найпоширенішою формою зміни в місці проживання громадян України. Так, на думку держави статистика внутрішніх рухів, статистично врахована, приблизно в 10 разів переважає обсяг зареєстрованих випадків зовнішньої міграції. Більше половини всіх переїздів проводиться всередині регіонів і лише близько третини - між регіонами держави.

Домінувати у внутрішньому переділі міграції між містом і селом. Протягом тривалого періоду, який характеризувався швидкими процесами індустріалізації та урбанізації село забезпечувало населення містами. В результаті міграції в 1960-80-х роках сільське населення України зменшувалось на 150-250 тис. щороку.

На початку 1990-х в умовах економічної кризи перехідного періоду переміщення мігрантів до міст сповільнилося, і зворотний потік посилювався. У

1992-1996 рр. баланс міграція між містом і селом був на користь останнього - +141,5 тис.

Однак уже у другій половині 1990-х міграційні потоки були збалансованими, і з поліпшенням економічного становища втрат сільського населення за рахунок виїзду до міст відновився і в 2005 р. перевищив 50 тис.

Сільське населення для міграційного рахунку продовжувало скорочуватися. Здебільшого це траплялося внаслідок відтоку молоді. Відсутність належних умов працевлаштування в селах, разом із традиційною міграцією сільської місцевості для сільської молоді, спричинили значні втрати молодого населення сіл, особливо 15-19 років, інтенсивність якого в 3-4 рази перевищує сільське населення загалом. Навіть при позитивному сальдо міграції сільських територій в 1992-1996 рр., у молодших вікових групах він залишався негативним. Завдяки виходу на пенсію молодих людей старіння сільського населення прискорилося, а також відбулося погіршення показників його природного відтворення.

Рисунок 2.1 - Зміна щільності сільського населення в областях України, 1991–2017 рр.

Рисунок 2.2 - Зміна щільності міського населення в областях України, 1991–2017 рр.

При міжрегіональних міграціях основним одержувачем є столиця Київ. Якщо у 1995 р. міграція збільшилася за рахунок інших регіонів 4,1 тис. осіб, потім у 2000 р. - 12,9 тис., а в 2007 р. - 24,8 тис. осіб.

Під впливом світової фінансово-економічної кризи показники дещо зменшилися, але в наступному році знову збільшилися.

Позитивне міграційне сальдо у 2012 році досягло 24 тисяч (внутрішня та зовнішня міграція разом). Під час поточної кризи міграції приріст населення столиці знову зменшився - 14,4 тис. у 2014 р. Це, однак, більше, ніж деінде в Україні, і підтверджує постійну роль столиці як головного центру ваги для мігрантів.

Серед усіх регіонів України лише Київ близький до показника для Київської області, де позитивне сальдо міграції було у 2014 році 11,1 тис. Переважання кількості прибулих з інших регіонів України над кількістю пенсіонерів спостерігалася також у Харківській та Одеській областях.

З очевидних причин промислові центри сходу України втратили свою привабливість. Натомість відбувся великий відтік населення. Однак у 2014 році втрачене внаслідок міграції населення було не лише охоплено регіонами війни, а також Житомир, Запоріжжя, Закарпаття, Кіровоград, Рівненська, Сумська, Чернігівська, Херсонська області.

Порівняно з розвиненими країнами, де існує внутрішнє переселення важлива складова збалансованості ринку праці та динамічного розвитку економіки (наприклад, середній статичний американець змінює місце проживання за все своє життя близько 13 разів, британці - 7 разів), натомість мобільність українців низька.

Так, за даними 2005 року, у США на 1000 населення становило 26 внутрішніх перевезень, у Швеції - 20, у Великобританії - 195. Темп внутрішньої міграції в Україні на той час становив 15,4 відсотки або 1000 населення.

За даними глобального опитування Компанії Synovate Marketing Research в 2010 р. В Росії, Україні, Болгарії та Сербії, навіть у разі збільшення зарплати на 50% близько 80% респондентів все одно відмовляються переїжджати (у Болгарії та Росії), за таких умов жителі Сербії також відмовляється переїжджати менш ніж на 50%).

Переселення додому стримується: низьким рівнем добробуту населення, необхідністю збереження присадибних ділянок для сімейного харчування; дефіцит і висока вартість купівлі та оренди житла в провідні міста; слабкість системи посередницької роботи в інших регіонах; порядок реєстрації місця проживання та прив'язка до місця реєстрації доступу до багатьох соціальних послуг.

Наступна проблема полягає в тому, що, на думку Світового Банку, рух населення в Україні відбувається не завжди в депресивних регіонах, а в найбільш продуктивних.

У напрямку внутрішнього переміщення на міграцію більше впливають інші фактори: вищі рівні управління витрат на соціальну сферу, більш

розвинену соціальну інфраструктуру та зручності, характерні для великих міст.

Однак на тлі порівняно невеликих міграцій переселення має значні обсяги маятника, які не пов'язані зі зміною місця проживання, та міграцією селян до міст. Якщо в 1991 році 21,4% селян, які мали роботу, щодня приходили на роботу в міста і селища, тоді статистичне опитування сільських поселень, проведене у 2005 році (пізніше не проводилося), виявили понад 1 млн. селян, які працювали в містах у своїх регіонах, що становило 28,5% усіх зайнятих у сільській місцевості населення. Лише через п'ять років після подібного опитування їх кількість зросла на третину.

Найінтенсивніша міграція маятника спостерігається у напрямку столиці та обласних центрів. За даними економічних опитувань діяльність населення, яка регулярно проводиться органами статистики, найвищий рівень участі в маятниковій трудовій міграції зафіксовано в Київській області: у 2010 році кожен третій житель області працював в Києві (близько 50,5% усіх маятникових мігрантів з Київської області), або в іншому населеному пункті області (49,2%)¹⁰.

З тих же причин, що і міграція маятника, а також завдяки свободі пересування, скасування дозвільної системи реєстрації радянських часів, які вимагали підтвердження місця проживання в тому чи іншому населеному пункті під час найму в сучасній Україні виникла нова форма домашнього господарства міграції робочої сили - сезонна, змінна і навіть довша робота людей з сільської місцевості та невеликі столичні міста та найбільші промислові центри.

Внутрішні працівники-мігранти за місцем фактичного проживання, як правило, не реєструються, тому вони не реєструються статично. Для оцінки їх кількості використовуються непрямі методи з урахуванням даних про зайнятість, податки, споживання їжі тощо.

Наприклад, розрахунки на основі регулярних статистичних даних опитування про економічну активність населення дали підставу для

висновку, що за межами їх населених пунктів у 2010 році працювали 2664,4 тис. осіб, або 13,2% від загальної кількості зайнятого населення (крім тимчасових міжнародних мігрантів).

Однак огляди економічної діяльності не дають можливості ізолювати внутрішню працю від маятникових мігрантів. Однак, враховуючи вищесказане з наведених вище даних обстеження сільських поселень логічно припустити, що обсяги внутрішньої трудової міграції значно перевищують обсяги маяткової міграції.

Цей висновок підтверджується проведеними розрахунками для міста Києва шляхом поєднання різних джерел та методів розрахунку. За їхніми словами у 2010 році в столиці було 405 тис. незареєстрованих робітників мігрантів та членів їх сімей з інших регіонів України. Водночас прибуло 225 тис. маятникових мігрантів (з них 50 тис. – освітні мігранти). Враховуючи, що стаціонарне населення Києва становить 2,8 млн. чоловік, а зайнятих на підприємствах столиці близько 1,5 млн. міська економіка не могла б функціонувати без праці мігрантів.

На жаль, статистично значущі опитування населення з побутових питань міграції (на відміну від зовнішніх міграційних обстежень) не проводились.

Зразкові опитування з цього питання також є рідкістю. Незабаром - це опитування 2012 року, проведене Міжнародним альянсом з ВІЛ / СНІД. Хоча його метою було вивчити поширеність ВІЛ серед мігрантів, це дозволило виявити певні типи для внутрішніх мігрантів особливості (було опитано 2340 осіб, з яких 1200 мали досвід внутрішньої міграції, і 1140 - зовнішні).

Згідно з цим опитуванням, 2/3 внутрішніх мігрантів - це чоловіки. За віком вони були молодшими за зовнішніх мігрантів (в середньому 33 роки), а рівень освіти набагато нижчий, ніж у тих, хто виїжджає за кордон на заробітки (30% мають повну або неповну вищу освіту), 56% - середня або спеціальна середня освіта).

Для 55% респондентів їх робоче місце виявилось постійним, для переважної більшості - єдиним. В середньому респонденти практикували роботу в інших населених пунктах протягом 6 років.

За даними опитування, найвища інтенсивність внутрішньої міграції робочої сили, набута в Україні в 2005-2008 рр., тобто у зазначений період відбулася економічна депривація. З настанням фінансово-економічної кризи вона зменшилася. Переважна більшість опитаних внутрішніх трудових мігрантів на момент опитування не планувала їхати за кордон на заробітки. В основному внутрішні трудові мігранти працювали на будівництві, у торгівлі та громадському харчуванні, транспорті, будинку господарства заможних громадян.

Крім того, численні міжрегіональна сезонна міграція робочої сили спрямована на роботу в рекреаційних зонах і сільському господарстві. Сьогодні у зв'язку з окупацією Автономної Республіки Крим можливості значно обмежені.

Важливо підкреслити, що, хоч населення і їде працювати в міста, але громадяни залишаються у правовому полі держави, і завдяки цьому вони краще захищені, ніж мігранти, які зайняті за кордоном та які переважно працюють неофіційно, тобто не користуються повноцінною повнотою трудових прав, позбавлені соціальних гарантій.

Відповідно до отриманої інформації у згаданому вище опитуванні 2012 року лише 20% внутрішніх мігрантів працювали офіційно, за трудовим договором, тоді як більшість - 51% - лише для усна домовленість. Ще 18% вважали себе офіційно працевлаштованими, однак вони визнали, що їх трудові книжки знаходились не в тому місці, де вони дійсно працювали. 12% були самозайнятими.

Внутрішні працівники-мігранти зазвичай реєструються в інших країнах фактичного місця проживання та роботи, поселення, тому не може повною мірою використовувати соціальні послуги та служби безпеки, медичне

обслуговування, яке надається за офіційним місцем проживання громадянина.

Оскільки, на думку дослідників, внутрішня міграція робочої сили менше залежить від місцезнаходження місця проживання, мігранти рухаються на великі відстані і протягом тривалого часу, що має негативні наслідки для сімейних відносин - домашнє господарство, не комфортна і надмірна робота призводить до погіршення стану здоров'я.

Існує також низка проблем із міграцією маятника до міст. Зокрема, підраховано, що тривалий час, витрачений на рух для зниження продуктивності праці (на 10-15%), збільшення виробництва травми (5-6 разів), гальмування професійного зростання, неправильні сімейні та батьківські обов'язки тощо.

Починаючи з 2013 року, в Україні відбувалися численні внутрішні переїзди викликані анексією Криму та бойовими діями на Донбасі, які вимушений характер. Примусові міграції принципово відрізняються від добровільно, спрямованої на вдосконалення матеріальної та соціальної ситуації, які, навпаки, спричиняють втрату соціального статусу та руйнування добробуту мігрантів.

За інформацією уряду станом на Липень 2015 року з тимчасово окупованої території та районів проведення 89895 осіб було передано в інші регіони України в рамках АТО, у тому числі з Донецької, Луганської областей 877445 осіб, з Автономної Республіки Крим та міста Севастополя - 20 650 осіб, у тому числі 153471 дітей та 433866 інвалідів та людей похилого віку.

В даний час більшість ВПО перебувають у Луганську (196676) та Харкові (179433), Донецьк (108925), Дніпропетровськ (84174), Запоріжжя (64069), Київській (42260) областях та в місті Києві (39047). Найменше число оселилося у Тернополі (2601), Чернівцях (2640), Івано-Франківську (3469), Рівненській (3505), Закарпатській (3865) та Волинській (4027) областях.

Таким чином, більшість ВПО перебувають у найближчих місцях попереднього місця проживання в регіоні, що свідчить про намір повернутися в покинуті будинки через надмірну концентрацію мігрантів утруднена навантаження на інфраструктуру, ринок праці та житло в регіонах.

Водночас, на думку соціологів, деякі ВПО зосереджуються на постійних які проживають в інших регіонах України. Зокрема, серед переміщених у західні регіони, такі 45% . Бажання переїхати буде тим більш вираженим чим довше триватиме конфлікт, тим більш руйнівними будуть його наслідки.

Тому необхідно враховувати, що події на Донбасі будуть вагомим фактором перерозподілу населення через територію України не лише в короткостроковій перспективі, але і в середньостроковій перспективі.

Рисунок 2.3 – Внутрішні міграційні процеси

За даними Державної служби статистики України, щороку поселення змінюється понад півмільйона українців. Однак ця цифра базується на інформації органів реєстрації та охоплює її лише ті переїзди, в яких особи зареєстрували зміну місця резиденції. Водночас, за даними соціологів, щонайменше 12% дорослих українців, та для деяких оцінок у великих містах від 15 до 30% не проживають у тому місці, де вони зареєстровані.

Таким чином, внутрішня міграція набагато активніша, ніж можна спостерігати статистично. Вона орієнтована насамперед на міста. Депопуляція віддалених сільських територій триває.

У 2001–2019 рр. щороку з мапи України зникало в середньому 19 сіл (у 1990-х рр. в середньому було 11 сіл на рік). Сільське населення зменшується переважно завдяки праці та освіті міграція молоді.

Одночасно зростає частка міського населення. За переписом 1989 року 66,7% українців мешкали в містах, за переписом 2001 року - 67,2%, станом на 1 січня 2019 - 71,1%. Традиційно позитивна міграція столиця має столицю Київ, а також регіони, де розташовані найбільші міста України - Дніпро, Харків, Одеса, Львів. Ось провідні тренінги попит на робочу силу та заробіток вищий у закладах, куди молодь ходить вчитися.

Зростання населення столиці за рахунок внутрішніх мігрантів одночасно сповільнився, але у Київській області він пришвидшився завдяки масовому будівництву житла у містах-супутниках, де житло значно дешевше.

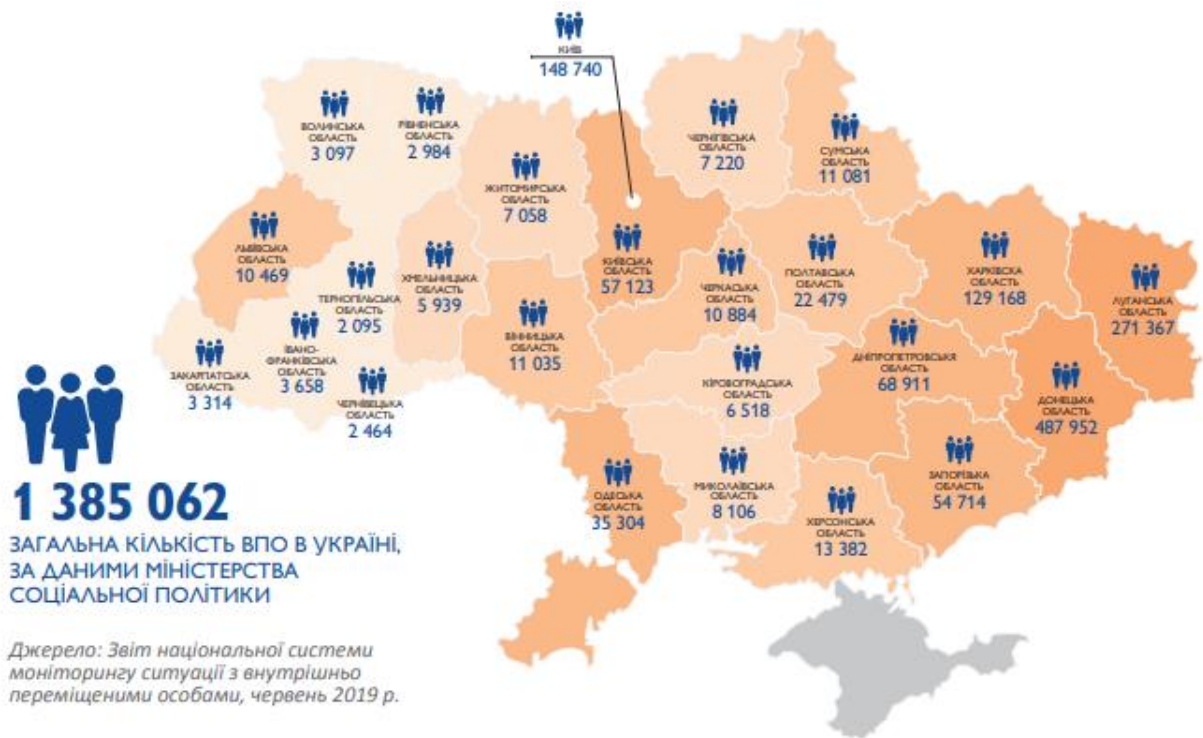

Рисунок 2.4 – Розміщення ВПО територією України

У 2018 році приріст міграції у Києві був 13,9 тис. Осіб, тоді як Київська область - 27,1 тис., тобто майже вдвічі більше. За 8 місяців 2019 року зростання міграції Києва було у дев'ять разів меншим, ніж у Київській області (2 тис. проти 17,9 тис.). При цьому майже 30% населення Київської області, або близько півмільйона робітників, щодня виїжджають на роботу в столицю.

Активна міграція маятника також в агломерації інших великих міст. За даними соціологічного моніторингу, який щороку проводить Інститут соціології Національного університету ім. Академія наук України, серед тих українців, які працюють, у 2018 році кожен п'ятий мав роботу в іншому місті України. Частка таких осіб зростає, у 2013 році вона становила 16,3%. Натомість частка працівників за місцем проживання зменшується. Мешканці західного регіону країни частіше працюють в дорозі - 17,8%, а також жителі сіл - 20,7% .

2.2 Вплив зовнішніх міграційних процесів в Україні на модернізацію економіки

З 1993 року населення України скорочується, і за прогнозами експертів ця тенденція буде тривати. Зростання еміграції з України ще більше погіршує цю тенденцію.

За даними Міністерства внутрішніх справ України в той час як в 1986 році, тобто на початку "перебудови", загальна кількість міжнародних ділових поїздок не перевищував 43 000, в 1991 році він зріс в 54 рази і досяг 2,3 млн на рік.

Раніше поїздки за кордон були направлені на міжнародне співробітництво з діловими, культурними і науковими партнерами, туризм та відпочинок, в той час як в даний час, з характерним перехідним періодом і економічними реформами, змінилися перспективи на пошуки доходів і зайнятості.

Таким чином, зовнішня, а пізніше і внутрішня трудова міграція стала важливим фактором соціально економічних перетворень і ефективним інструментом регулювання потоків робочої сили.

Зростання трудової міграції з України має два різних типи впливу на соціально економічну ситуацію в країні. Позитивний вплив можуть виражатися головним чином в загальному зростанні економічної безпеки і поліпшення якості життя в сім'ях мігрантів.

Зокрема, це сприяє подоланню бідності, поліпшення фінансових, матеріальних та житлових умов, споживчого кошика, можливості забезпечити більш високий рівень освіти для дітей і якісне медичне обслуговування, відпочинок і дозвілля для перебувають будинки родичів і т.д.

Поліпшення фінансових умов, в свою чергу сприяє соціально-психологічному благополуччю членів сім'ї, піднімає їх самооцінку, положення в суспільстві і підвищує соціальний капітал в їхній рідній країні.

Дослідження зовнішньої трудової міграції також свідчить про те, що зовнішня трудова міграція має позитивний вплив на розвиток ринку праці. За даними дослідження, якщо працевлаштування за кордоном не було можливим, рівень безробіття в Україні в першій половині 2008 р був в 1.5 рази вище фактичного рівня на той період.

За даними дослідження, середній щомісячний дохід трудових мігрантів в 2007 році становив USD 817, що майже в 3 рази вище середньої заробітної плати в Україні. Значна частка доходів мігрантів повертається в Україну неофіційними способом: передача через знайомих, транспортування.

Доходи мігрантів мають важливу і часто вирішальну роль для забезпечення їх сімей.

Негативний вплив міграції можна побачити в посиленні демографічної кризи. Особливо еміграція жінок має небезпечні наслідки. Це призводить до розриву сімейних уз і зміни гендерних ролей в суспільстві.

Крім того через виконання низько кваліфікованої роботи за кордоном жінки втрачають свою кваліфікацію і не можуть займати колишні позиції по поверненню додому. Також вони скаржаться на психологічні труднощі і соціальну незахищеність за кордоном.

На думку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини пріоритетна мета боротьби з негативними наслідками трудової міграції повинна узгоджуватися з виваженою економічною політикою, орієнтованою головним чином на скорочення бідності та безробіття, збільшення частки заробітної плати в реальних доходах населення, забезпечення стабільного економічного зростання і наближення доходів громадян України на один рівень з сусідніми країнами (Росією, Словаччиною, Польщею, Угорщиною та ін.), економіка яких в

Нині привертає значну кількість українських трудящих-мігрантів.

Як зазначалося вище, тільки деякі положення міграційної політики визначені в різних політичних документах, оскільки єдиний документ про міграційну політику поки відсутня.

Таким чином, незважаючи ні деякі зроблені кроки з регулювання міграційних процесів та управління ними, зусилля Уряду в цій області є недостатніми: міграційну політику України можна охарактеризувати відсутністю комплексності та послідовності.

Протягом 2014-2018 років міграція до Європи відбувалась з політичних причин, і такі тенденції називали «міграційною кризою в ЄС». Загалом слід зазначити, що міграційна криза виражається у вибуховому неконтрольованому зростанні імміграції до Європи та її стихійному характері. Її мотиви також мають економічну складову, оскільки як населення, яке постраждало від наслідків бойових дій у світі, воно найбільше схильне до міграції до тих країн, де є не лише політичний притулок, а й стабільний дохід і робота.

Таким чином, кінець другого десятиліття ХХІ століття диктує такі фактичні показники трудової міграції - 115 млн. чоловік, і це втричі більше, ніж у 90-ті роки ХХІ століття. Пропозиція зростає з країн, де сформувались "фактори викиду", а попит на кваліфікованих робітників у різних країнах відрізняється [6]. Загалом, варто відзначити зростання у 2017-2019 роках вихідних міграційних потоків з України (рис. 2.5).

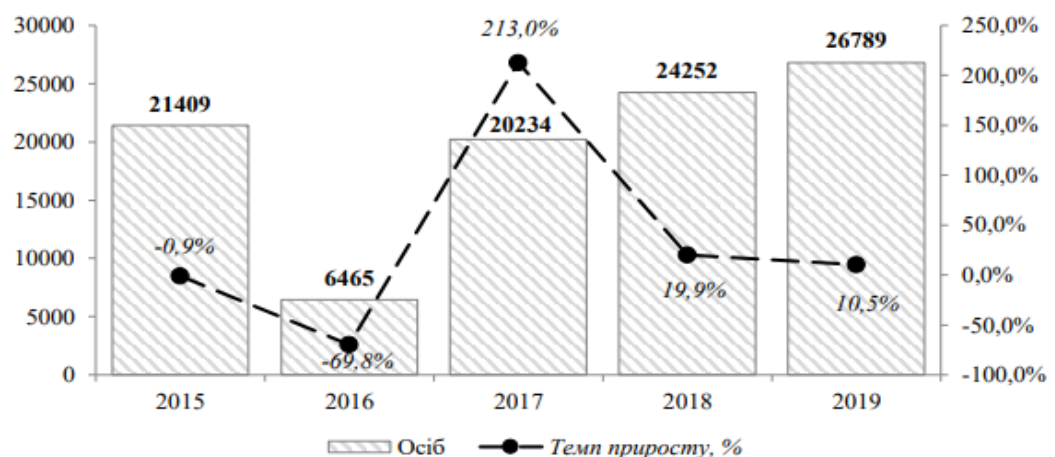

Рисунок 2.5 - Динаміка вихідного міжнародного міграційного руху в Україні у 2015-2019 рр.

Найвищі темпи зростання вихідних міжнародних міграційних потоків спостерігались у 2017 році, але також варто відзначити збільшення міграції, що означає збільшення кількості прибулих міжнародних мігрантів порівняно з вихідними (рис. 2.6).

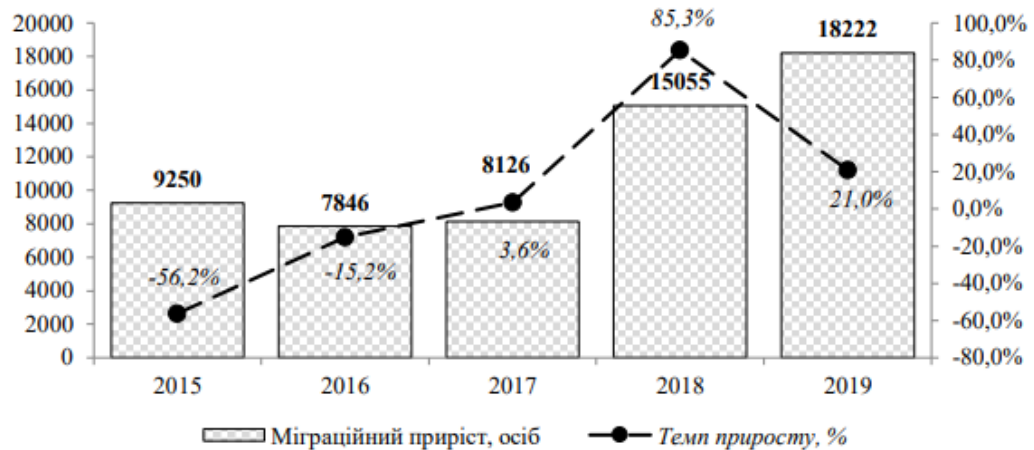

Рисунок 2.6 - Динаміка міжнародного міграційного приросту в Україні у 2015-2019 рр.

Слід також підкреслити, що в загальній структурі вихідних міжнародних міграційних потоків з України частка країн-членів ЄС у 2016 та 2018-2019 роках, а приріст у 2019 році був найбільшим і склав понад 60% - це надзвичайно високий показник, оскільки в інші роки він не перевищував порогу 47% (рис. 2.7).

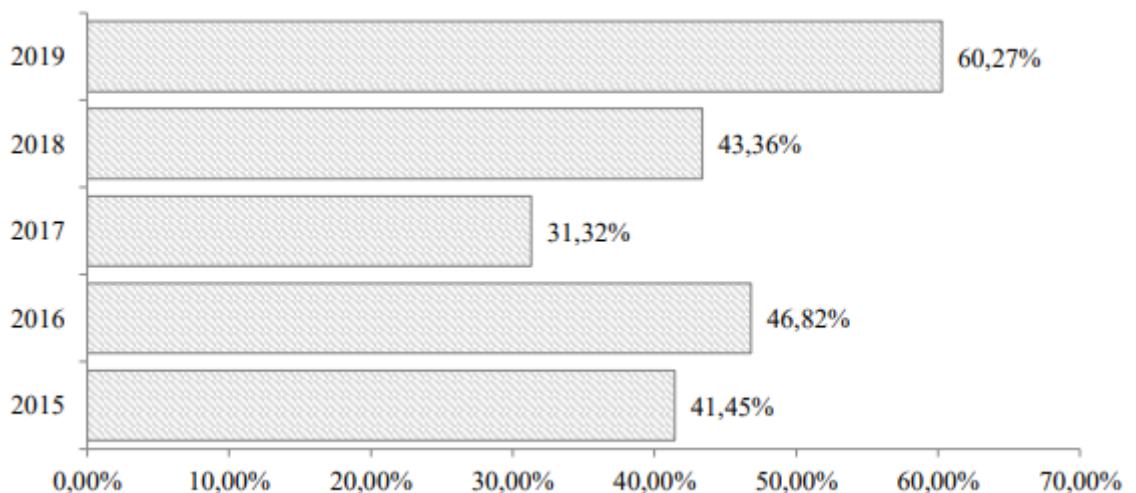

Рисунок 2.8 - Частка країн ЄС у міграції населення України у 2015-2019 рр., %

Найбільш привабливою країною для мігрантів з України у 2019 році була Німеччина. На сьогодні показник становить майже 25% (рис. 2.8).

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасний стан міжнародної міграції українців до ЄС та тенденція до збільшення привабливості країн ЄС для українських мігрантів, зокрема, їх найбільше приваблює Німеччина.

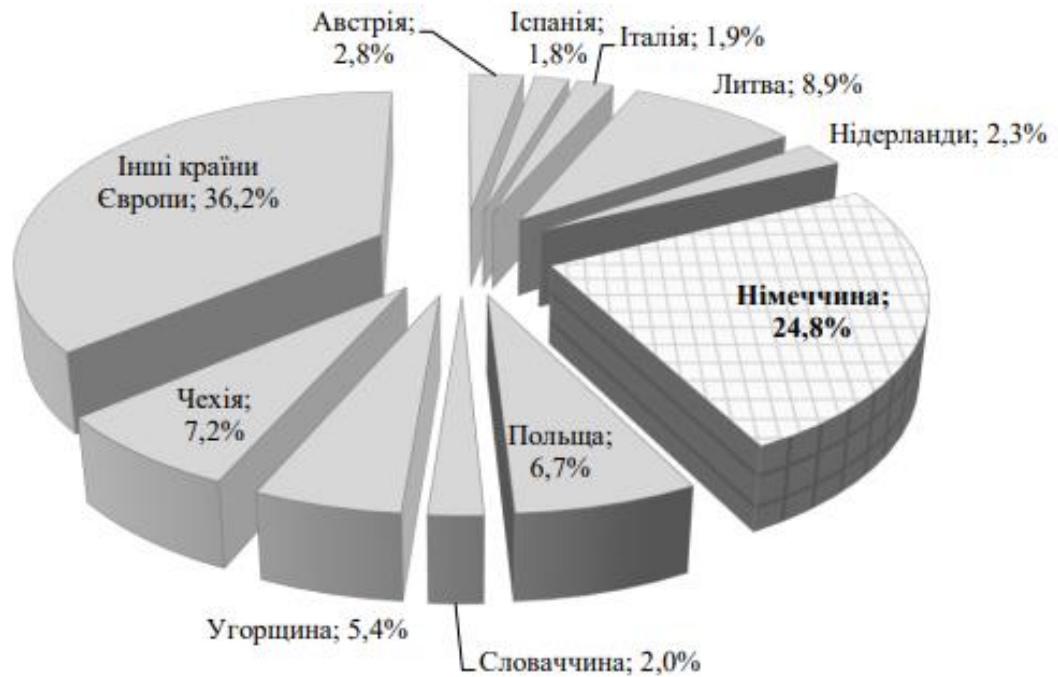

Рисунок 2.9 - Структура вихідного міжнародного міграційного руху громадян України у 2019 р., %

Слід зазначити, що в останні роки спостерігається збільшення міграційного балансу на фоні природного скорочення населення в Україні. Тобто з 2005 року в Україну приїжджає більше людей, ніж виїжджає [31].

Масштаби трудової міграції з України оцінюються в 1,9-3,1 млн. Чоловік, більше половини з них - нелегали. Основними країнами трудової міграції наших співвітчизників є, Чехія (24%), Італія (15), Польща (35%), Угорщина, Іспанія, Португалія (по 11%), Німеччина (26%) [12].

Згідно з дослідженням трудової міграції з України, 31% трудових мігрантів становлять 15-29 років, 35% - 30-39 років, 35% - старше 40 років.

30% мігрантів мають повну, базову або неповну вищу освіту, 60% - повну середню освіту та 10% - неповну середню. Це свідчить про те, що на фоні природного скорочення населення наша країна втрачає інтелектуальний капітал, що може вплинути на економічний потенціал країни. Українську трудову міграцію можна певною мірою охарактеризувати як "відтік мізків" через існуючу невідповідність між навичками мігрантів та посадами, які вони займають. Лише деяким мігрантам вдається знайти роботу за кордоном відповідно до свого рівня кваліфікації. Незалежно від освіти, майже всі вони займаються низькокваліфікованою роботою.

Значні відмінності спостерігаються у сферах трудової міграції чоловіків та жінок. Так, жінки переважають серед мігрантів в Італії, Греції, Туреччині та Польщі; чоловіки мігрують переважно до Німеччини, Португалії, Польщі та Чехії.

Чоловіки-мігранти в основному зайняті на будівництві. У Польщі та Чехії - у сільському господарстві та на заводах. Серед жінок, які працюють у Чехії - в громадському харчуванні та промисловості, у Польщі та Італії - у сільському господарстві та як домашні працівниці [8].

Основними факторами, що спонукають українців до міграції, є можливість підвищення рівня життя та перспектива підвищення заробітної плати (понад 60%). Тоді як вимушене безробіття (безробіття) не є визначальним фактором (менше 10%). Примітно, що різниця в доходах між мігрантами та немігрантами сьогодні така: середня зарплата мігрантів за кордоном у 2020 р. становила 1000 дол. США, що вдвічі перевищує середню зарплату в Україні (500 дол.) [14].

Так, згідно з опитуванням, проведеним Міжнародним жіночим правозахисним фондом "Ла Страда-Україна", найбільш суттєвими негативними факторами міграції є такі: розпад сім'ї - 65%; відтік людей з країни - 53%; втрата соціальних гарантій - 38%; втрата часу та здоров'я мігрантів - 35%; збільшення кількості безпритульних дітей - 20%; втрата генофонду нації - 20%; поширення соціально небезпечних захворювань

(СНІД, туберкульоз) - 15%; не зарахування до стажу роботи за кордоном - 22% [2].

Позитивними наслідками міграції є: покращення матеріального добробуту сімей мігрантів - 75%; надходження грошей в країну - 19%; встановлення нових соціальних зв'язків - 24%; підвищення кваліфікації мігрантів - 13% [2].

На наш погляд, найважливішим для модернізації національної економіки є приплив мігрантів. Таким чином, грошові перекази в Україну майже дорівнюють обсягу прямих іноземних інвестицій і майже у 8 разів перевищують іноземну допомогу розвитку України. За деякими оцінками, українська економіка втратила б близько 9% свого потенціалу без стимулюючого ефекту грошових переказів мігрантів, а збільшення на 11% грошових переказів на душу населення зменшило б частку населення, що живе в злиднях, на 5%.

У той же час найбільше грошових переказів витрачається на життя (73%) та споживчі товари (26%), тоді як лише 5% використовуються для започаткування власної справи [4].

Таким чином, міграційні процеси, безумовно, впливають на розвиток економіки та сприяють її модернізації. Важливими позитивними аспектами міграції є отримання значних коштів у формі грошових переказів робітників-мігрантів, що допомагає покращити їх добробут, освоїти нові професії, вдосконалити навички, професійні навички та здатність сприймати нововведення (якщо вони працювали за професією та відповідно до відповідно до їх кваліфікації). Міграція для таких людей стає стажуванням з метою вивчення передового досвіду та впровадження його в Україні.

Найнегативнішими наслідками міграційних процесів є еміграція освічених людей, студентів, втрата людського (інтелектуального) капіталу, державні втрати через втрату фахівців, підготовлених за бюджетні кошти, розпад сім'ї та погіршення сімейних відносин через тривалу відсутність членів сім'ї.

РОЗДІЛ 3

МАЙБУТНЄ ПРАЦІ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙ

3.1 Перспективи міграційної політики України та економіко-політичні рекомендації зменшення негативного впливу міграційних процесів

Виходячи з європейського досвіду, міграційна політика повинна формуватися прозоро на основі громадського діалогу, що забезпечить громадську підтримку.

Для створення ефективної міграційної політики законодавці повинні посилатися на точну та надійну статистику міграції, дослідження та враховувати поточний стан міграційних потоків. Національна міграційна політика повинна реалізовуватися на основі чітко скоординованої діяльності різних державних установ, місцевих органів влади, соціальних партнерів, неурядових організацій.

Така політика, враховуючи демографічну ситуацію в Україні, повинна розглядатися як один із засобів протидії депопуляції, а отже, бути спрямована на:

- зменшення еміграції з України та сприяння поверненню мігрантів, які виїхали раніше;
- збільшення людських ресурсів держави шляхом заохочення імміграції з-за кордону;
- створення умов для ефективного використання тимчасових працівників з-за кордону в інтересах української економіки;
- захист прав і свобод мігрантів та запобігання нелегальній міграції.

Наявність актуальної, відповідної та достовірної інформації на ринку праці (з розподілом, принаймні за статтю та віком) також є дуже важливим

для підтримки науково обґрунтованого підходу до розробки кваліфікованого персоналу та політики зайнятості.

Ця інформація повинна включати показники, зібрані в результаті опитувань (наприклад, зайнятість, безробіття, заробітна плата) та адміністративні джерела. МОП готова надати підтримку та керівництво щодо створення Технічної консультативної групи, до складу якої входитимуть відповідні суб'єкти (Міністерство соціальної політики, соціальні партнери, а також Міністерство освіти і науки, Міністерство молоді та спорту, зайнятості населення, Служби, Рада з професійного керівництва та галузеві ради з визначення професійних стандартів та професійної кваліфікації), які готують та використовують інформацію про ринок праці, мають дані про перспективи економічного розвитку та прогнозують потреби ринку праці в персоналі з метою зменшення дисбалансу між попитом та пропозицією для праці. Навчання буде організовано для членів групи; крім того, буде надана підтримка у розробці дорожньої карти для досягнення проміжних результатів з метою підвищення ефективності розробки політики для посилення успішного переходу до праці та посилення впливу економічного зростання на зайнятість.

Слід зазначити, що наслідки міграції, спричинені недосконалістю міграційної політики, є значними. Перш за все, приймаючим країнам потрібно буде більше інвестувати у розробку політики інтелектуальної міграції, інтеграції та недискримінації.

По-друге, співпраця у розробці міграційної політики на двосторонньому або регіональному рівні повинна бути обов'язковою. У цьому контексті країни повинні розглядати міграційну політику не лише як інструмент подолання дефіциту ринку праці, а й як інструмент глобального розвитку.

З позитивної точки зору, міграція позитивно впливає на розвиток країн походження мігрантів.

Сьогодні популярно створювати тристоронній безпрограшний сценарій, за якого міграційні процеси позитивно впливають на країни походження, призначення та на самих мігрантів. Позитивний вплив міграції полягає в тому, що мігранти використовують свої права в приймаючій країні для пошуку роботи, розвитку своїх навичок, заробляння грошей, частина з яких перераховується в країну походження, тоді як для країн призначення вигода полягає у працевлаштуванні мігрантів у непопулярні райони.

Перш за все, збільшення грошових переказів оцінюється як нове та додаткове джерело фінансування економічного розвитку. Через грошові перекази міграція безпосередньо впливає на зменшення бідності в країнах походження.

Крім того, позитивний ефект також проявляється у соціальному обміні у вигляді потоку інформації, ідей, цінностей тощо.

Міграція також розглядається як позитивний фактор, що призводить до більш збалансованої динаміки попиту та пропозиції на ринку праці, а отже Міжнародна міграція, як очікується, сприятиме зменшенню нерівності та приведе до кращого розподілу переваг глобалізації.

Поряд з оптимістами існує група песимістів, які наголошують на ряді негативних аспектів та загрозливих небезпек, спричинених міграцією. "Проблеми розвитку, бідність, нерівність, політична нестабільність та конфлікти є основними чинниками міграції. Такі міграційні процеси (як внутрішні, так і міжнародні) в основному негативно впливають на розвиток:

- відтік людського капіталу та зниження продуктивності праці - сільське населення, добре освічені медичні працівники, освіта, державна служба та бізнес;

- відмежування від сімейного та соціального життя в країнах походження - створення гендерних та вікових розбіжностей серед населення;

- зниження заробітної плати в країнах призначення - створення шару населення, яке готове працювати за заробітну плату нижче мінімальної зарплати, зростання безробіття;

- зростаюча нерівність - найбільш з бідних, які, як правило, не мігрували, виключаються із сфери грошових переказів.

Однією з цілей імміграційної політики є захист національного ринку праці від неконтрольованого припливу іноземної робочої сили. Для його реалізації країни-імпортери застосовують заходи, спрямовані на зменшення або запобігання імміграції, а також на зменшення іноземної робочої сили в приймаючій країні.

Багато країн-імпортерів робочої сили мають державні програми, що заохочують репатріацію офіційно зареєстрованих іноземців, в яких переважають економічні (а не адміністративні) стимули, такі як фінансова допомога та можливості працевлаштування.

Україна має значну кількість емігрантів та діаспори за кордоном. Маючи величезні трудові та фінансові ресурси, Україна могла швидко та за низьких фінансових витрат розпочати нову імміграційну політику, спрямовану на повернення емігрантів та їх коштів (заощаджень, інвестицій).

Зокрема, на основі позитивного зарубіжного досвіду. Наприклад, завдяки мотиваційним програмам щодо репатріації ірландської діаспори, Ірландія дивом змінила скорочення населення на початку 1990-х. І з їх поверненням до країни прийшли значні обсяги заощаджень та інвестицій, насамперед від компаній, очолюваних людьми з Ірландії.

Подібним чином Китай, Мексика та Індія отримують значні суми своїх мігрантів не лише у формі грошових переказів, а й як прямі інвестиції в економіку.

В самій Україні важливо розпочати з низки організаційних кроків, які б підвищили мотивацію та пришвидшили залучення іммігрантів до країни.

Також, на жаль, в Україні не існує програм заохочення репатріації іноземних українців, українців та їх нащадків. Незважаючи на жорстку конкуренцію за кваліфіковану робочу силу на міжнародному ринку праці, не існує системи залучення висококваліфікованих фахівців з-за кордону, які можуть сприяти інноваційному розвитку національної економіки.

Можливості для найбільш підготовленої та інтегрованої частини іноземців для виходу на український ринок праці, такі як іноземні студенти, які здобувають освіту в Україні, обмежені.

Сучасна міжнародна міграція робочої сили характеризується посиленням і зростанням впливу країн-експортерів робочої сили. Україна, як країна-експортер, повинна використовувати різні методи та розробляти відповідні заходи для досягнення цілей еміграції.

Слід зазначити, що основні тенденції міграційних процесів такі:

- найбільша частка трудових мігрантів проживає у прикордонних районах території нашої країни;
- жителі сільських районів більшою мірою виїжджають за кордон;
- основна частка мігрантів - у віці 30-50 років;
- одружені люди залучені до трудової міграції більше, ніж самотні;
- чоловіки частіше є потенційними мігрантами.

До основних негативних наслідків міграції населення необхідно включати:

- зменшення чисельності населення в Україні та, як наслідок, недостатнє виробництво ВВП за рахунок міграції населення;
- втрату людського (інтелектуального) капіталу (особливо вчених) і фахівців) і, як наслідок, уповільнення темпів науково-технічного прогресу, за даними Європейського порталу громадянського суспільства, з 1996 по 2011 рік з України на постійне місце проживання 1622 науковці виїхали за кордон, на 2020 рік ситуація дещо стабілізувалася;
- втрата кваліфікації мігрантів, які виконують роботу за кордоном, що не відповідає рівню їх кваліфікації;
- отримання збитків державою внаслідок того, що особи, якими були підготовлені до бюджетних коштів, мігрувати за кордон і творити додану вартість в іншій країні;

- міграція населення працездатного віку не сприяє заповненню відповідні пенсійні та соціальні фонди за рахунок відрахування із заробітної плати;
- дискримінація та експлуатація наших громадян місцевими жителями роботодавці;
- поява політичних та економічних претензій до України з боку країни-отримувачі через збільшення нелегальної праці міграція українців;
- проблеми адаптації працівників, які повертаються після роботи з-за кордону і звикли до місцевих умов праці та життя;
- погіршення сімейних відносин через тривалу відсутність членів сім'ї: бракує уваги батьків, деформована сім'я цінності, виховане недбале ставлення до життя.

Найбільш значущим є покращення добробуту мігрантів та членів своїх сімей. Загалом позитивні наслідки такі:

- отримання додаткової іноземної валюти в Україні у формі готівки грошові перекази трудових емігрантів та інвестування в економік шляхом створення спільних підприємств з іноземними засновниками;
- сприяння інтеграції України до світового ринку праці;
- надання можливості мігрантам реалізувати свій потенціал за кордоном, підвищити рівень кваліфікації, поліпшити матеріальне становище;
- зменшення потоку безробіття на національний ринок праці, зменшення соціальної напруженості в суспільстві.

На наш погляд, найважливіше для модернізації національної економіка - це приплив мігрантів. Так, грошові перекази в Україна майже дорівнює обсягу прямих іноземних інвестицій і майже У 8 разів перевищує допомогу зовнішнього розвитку для України. Відповідно до деякими припущеннями, українська економіка приблизно втратила б 7% його потенціалу без стимулюючого ефекту грошових переказів мігрантів та 10-відсоткове збільшення грошових переказів на душу населення зменшить частку бідного населення на 3,5%.

При цьому більшість грошових переказів витрачається на проживання (73%) та споживчі товари (26%), тоді як лише 3,3% використовується для створення власного бізнесу [4].

Таким чином, міграція процеси, звичайно, впливають на економічний розвиток та сприяють її модернізації.

Важливими позитивними аспектами міграції є отримання значних коштів у вигляді грошових переказів від трудових мігрантів, що сприяє поліпшенню їхнього добробуту, розвитку нових професій, вдосконалення здібностей, професійних умінь та навичок до сприйняття нововведень (якщо вони працювали за професією відповідно до їх кваліфікації). Міграція для таких людей стає стажуванням з метою вивчення найкращих практик та впровадження в Україні.

До найбільш негативних наслідків міграційних процесів належать еміграція освічених людей, студентів, втрата людей (інтелектуальних) капіталу, збитки держави при втраті експертів, підготовлених до бюджету коштів, розпад сім'ї та погіршення сімейних відносин через довгострокові дії відсутність членів сім'ї.

Рисунок 3.1 – Заходи міграційної політики

Отже, на наш погляд, для успішної реалізації міграційної політики доцільно враховувати наступне:

1) Проаналізувати міграційну ситуацію у світі та в Україні, а також прогностичні оцінки соціально-економічного та демографічного розвитку країни, що визначить стратегічну мету міграційної політики.

Оскільки найпотужнішим та соціально значущим міграційним потоком в Україні є міграція робочої сили висококваліфікованих кваліфікованих громадян та молоді, державна міграційна політика повинна бути спрямована на захист та повернення кваліфікованих мігрантів, створюючи привабливі умови для використання їх заощаджень в іноземній валюті на малих та середніх підприємствах, сільське господарство та інновації.

2) Розробити методи регулювання масштабів еміграції та якості емігрантів, що виїжджають за межі країни.

3) Створити відповідний орган, який буде розробляти та координувати реалізацію мотиваційних програм для повернення українських мігрантів на батьківщину, вже маючи нові знання, технології, зв'язки та капітал.

Такі спеціалізовані агентства вже працюють у 26 країнах світу (з пострадянських країн - у Вірменії та Грузії).

4) Забезпечити ефективну систему відносин між дослідниками та роботодавцями та приватними та державними організаціями, які фінансують дослідників та дослідників для стимулювання їх кар'єрного розвитку та успіху

5) Створити методи та засоби захисту прав емігрантів шляхом використання двосторонніх угод та контрактних форм найму на роботу за кордоном, що покликане забезпечити певні економічні та соціальні гарантії.

Посольства та представництва деяких країн за кордоном призначають трудових аташе для захисту прав працівників-мігрантів, включаючи вирішення суперечок щодо їх влаштування, ведення переговорів з роботодавцями тощо.

Заслуговує на увагу досвід створення спеціальних фондів, завдання яких, крім контролю за правами трудящих-мігрантів та їх сімей, полягає у накопиченні коштів для забезпечення охорони здоров'я, житла, розширення мережі шкіл, репатріації;

Міграція є двостороннім, іноді багатостороннім процесом, тому важливою складовою міграційної політики повинен бути її міжнародний вектор. Ключ до прийняття необхідних рішень у галузі міграції - їх належне наукове забезпечення, вдосконалення статистичного обліку міграції.

Україна має реальні можливості, використовуючи найкращий міжнародний досвід, значно покращити приплив іммігрантів, насамперед, стимулюючи грошові перекази за офіційними каналами. Здійснення запропонованих організаційно-економічних заходів дозволить за короткий час налагодити контакт з українськими мігрантами, стимулювати їх повернення через розвиток їхнього підприємництва на батьківщині.

Крім того, в результаті реалізації мотиваційних програм та проектів Україна зможе регулювати та контролювати так званий відтік мізків, перетворювати його в циркуляцію мозку та максимально використовувати знання діаспори (приріст мозку).

3.2 Заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України

Враховуючи аналіз міграційних процесів між Україною та ЄС в контексті європейської інтеграції України, нагальними пріоритетами їх державного регулювання відповідно до нової Стратегії державної міграційної політики має бути стримування темпів виїзду населення з України; сприяння поверненню мігрантів, які виїхали раніше, та репатріація представників діаспори; збільшення віддачі від використання людського капіталу українцями, які вже обрали шлях міграції.

Вищезазначені пріоритети дозволяють сформувати систему заходів державного фінансового регулювання міграційних процесів, спрямованих на поліпшення міграційного клімату в контексті європейської інтеграції України.

Серед них найбільш актуальними, на наш погляд, є такі.

1. Усунення диспропорцій у фінансовій системі країни.

Таким чином, сьогодні в Україні іноземні запозичення використовуються для поповнення міжнародних (золотовалютних) резервів Національного банку України, рефінансування банківської системи та погашення попередніх боргів, а не для економічного розвитку. Необхідно припинити життя в боргах та мобілізувати в економіку значні фінансові ресурси, які перебувають в руках населення в результаті зняття депозитів з банків та отримання грошових переказів від трудових мігрантів.

Так, за оцінками експертів, у період з листопада 2013 року, коли розпочався Майдан, і до кінця 2015 року населення брало у банків депозити в гривні на суму 75 мільярдів гривень, а депозити в іноземній валюті - на суму 14 мільярдів доларів. [19]. Щоб залучити весь цей фінансовий ресурс в економіку України, необхідно відновити довіру населення до фінансових установ.

2. Державне фінансування або часткове фінансування спільно з європейськими інвесторами структурної перебудови вітчизняної промисловості на основі інноваційного розвитку.

Соціально регламентований розвиток пріоритету в інноваційному плані означає модифікацію соціальних структур на національному рівні, покращення добробуту населення, поліпшення якості та умов праці людей [20, с. 280].

Крім того, результатом інноваційного розвитку стане впровадження у виробництво сучасних ресурсозберігаючих технологій. Це дозволить промисловим підприємствам зменшити матеріальну складову витрат і, як наслідок, збільшити витрати на оплату праці, забезпечуючи працівникам гідну заробітну плату, а також підвищити їх конкурентоспроможність та успішно розвивати бізнес на принципах корпоративної соціальної відповідальності, інвестуючи в людський капітал .

3. Залучення прямих інвестицій в економіку, зокрема від європейських інвесторів, соціальним ефектом яких буде створення нових робочих місць, зменшення соціальної напруженості, відновлення промисловості та інфраструктури депресивних районів.

4. Формування інвестиційних ресурсів у соціальній сфері із використанням поряд із традиційними нових джерел коштів (фінансові ресурси державних та громадських організацій, підприємств, доходи від цінних паперів) [70, 73, 74].

Для того, щоб ці джерела справді працювали, необхідні умови, які зроблять фінансові інвестиції в соціальний сектор досить привабливими. З

цією метою необхідно диференціювати інструменти фінансового ринку та надавати їм відповідну державну підтримку [20, с. 281].

5. Кардинальне реформування податкової системи, яке повинно відповідати завданням побудови соціально орієнтованої ринкової економіки європейського типу, формування якої передбачає значне збільшення державних витрат на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, соціальне страхування, освіту, наука, культура тощо.

За таких обставин мова йде не про зменшення податків, що може призвести до значних втрат для бюджету (адже податкове навантаження на заробітну плату в Україні становить 41,5%, що відповідає середньому європейському показнику 40% [21]), а про всебічні заходи, спрямовані на відновлення довіри бізнесу до держави, заохочення підприємництва та збільшення кількості робочих місць, виведення значної частини економіки з тіні, стимулювання бізнесу до виплати працівникам "білої" зарплати (за різними оцінками, 40 до 60% роботодавців виплачують частину зарплати у конвертах [21]).

Дуже важливо запровадити прогресивну систему оподаткування, забезпечити податкові пільги при створенні нових робочих місць, при запуску проєктів зі створення нових галузей.

6. Регулювання інфляції, темпи зростання якої в Україні з 2014 року суттєво перевищують темпи зростання заробітної плати, що призвело до зменшення реальних доходів та її значної соціальної диференціації.

В рамках регулювання інфляції держава повинна вживати антиінфляційні заходи для стримування інфляції, що являють собою комплекс заходів у галузі фінансів, грошового обігу, кредиту, грошових відносин, соціальної політики.

7. Фінансування соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб, які допоможуть створити умови для ефективної та безпечної внутрішньої міграції як альтернативи міграції до ЄС.

Такі програми можуть включати фінансування будівництва житла та надання пільгового іпотечного кредитування, фінансування перепідготовки внутрішньо переміщених осіб та надання грантів на відкриття власного бізнесу.

Незважаючи на непрямий характер впливу вищезазначених заходів фінансового регулювання на міграційні процеси (безпосередньо не регулюються самі міграційні процеси, а соціально-економічні умови, в яких вони відбуваються), їх значення для стримування потоку економічних мігрантів з України величезний. Ключовим є підвищення рівня життя населення як єдиний спосіб запобігти масовому відтоку вітчизняних фахівців, особливо молоді.

ВИСНОВКИ

Міграція населення відіграє величезну роль не тільки в соціальному, економічному і демографічному розвитку більшості країн світу, але і виступає одним з важливих чинників функціонування всього світового господарства, об'єктом міжнародного регулювання. Залучення іноземних працівників за пріоритетними спеціальностями відповідно до потреб держави міграції, є необхідністю для економічного розвитку.

Міграція населення - це переміщення людей, пов'язані зі зміною місця проживання, є однією з глобальних проблем і розглядається не тільки як просте механічне пересування людей з одного регіону країни в інший, а як складний суспільний процес, що зачіпає багато сторін соціально-економічної, політичної та культурного життя суспільства, міграція виступає об'єктом міжнародного регулювання.

Міграція – це процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни; вона охоплює будь – який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, а також економічних мігрантів

Міграція населення є частиною територіальних переміщень. Один із основних критеріїв ідентифікації міграції населення - перетин адміністративних кордонів території (держави, області, міста та ін.). На цій основі виділяють перш за все зовнішню і внутрішню міграцію.

Зовнішня пов'язана з перетином державного кордону, її поділяють умовно на міжконтинентальну та внутрішньоконтинентальну.

До внутрішньої міграції населення відносять переміщення в межах однієї країни між адміністративними або економіко-географічними районами, населеними пунктами тощо. Розрізняють міграції сільського та міського населення, міжміську міграцію і міграцію в сільській місцевості.

Виділяють два основних типи міграції: міжнародна (міждержавна) і внутрішня (внутрішньодержавна).

Міжнародна міграція, як і міграція в цілому, є складним і багатограним процесом, у яких є тривала історія. Значне збільшення масштабів міжнародної міграції все більше посилює її вплив на ті, чи інші держави і регіони. Тому, з урахуванням сучасного розвитку міграційних процесів, можна виділити найбільш точно визначення міжнародної міграції населення, яка представляє собою територіальні пересування людей через державні кордони, пов'язані зі зміною постійного місця проживання, громадянства, з перебуванням в країні - в'їзду, мають безповоротний, сезонний або тимчасовий і маятниковий характер.

Вимушеною міграцією є сукупність територіальних пересувань, пов'язаних з постійним або тимчасовим зміною місця проживання. Дані зміни зумовлені різними причинами або погрозами, залежними від внутрішньополітичного становища в країні (соціально-економічні, політичні, етнічні, релігійні), стихійними лихами та іншими «виштовхуює» факторами, пов'язаними з побоюваннями за своїх близьких людей і себе, з загрозою опинитися в епіцентрі можливих катаклізмів або навіть у вкрай важкому матеріальному становищі. Даний тип міграції завжди носить вимушений характер.

Основною причиною міграції трудящих є економічна криза. Неможливість гідного заробітку всередині своєї країни змушує людей шукати більш вигідні умови. Це стосується людей абсолютно всіх соціальних верств - і безробітних, і фахівців з високим рівнем навичок, які шукають кар'єрного росту і кращих умовах для розвитку.

В даний час основні фактори, які безпосередньо впливають на імміграційні настрої носять політико-економічний характер. Однак в кожному конкретному випадку не можна, мабуть, говорити про дію виключно одного фактору. Завжди на рішення людей іммігрувати впливає цілий конгломерат мотивів, зокрема: рівень розвитку країни, її стабільність, особисті та сімейні

обставини громадян, матеріальний і культурний рівень життя, економічна кон'юнктура, стан національного ринку праці, демографічне становище і т.д. Крім того, діє психологічний фактор, фактор стану здоров'я та інші.

За даними Державної служби статистики України, щороку поселення змінюється понад півмільйона українців. Однак ця цифра базується на інформації органів реєстрації та охоплює її лише ті переїзди, в яких особи зареєстрували зміну місця резиденції. Водночас, за даними соціологів, щонайменше 12% дорослих українців, та для деяких оцінок у великих містах від 15 до 30% не проживають у тому місці, де вони зареєстровані.

За переписом 1989 року 66,7% українців мешкали в містах, за переписом 2001 року - 67,2%, станом на 1 січня 2019 - 71,1%. Традиційно позитивна міграція столиця має столицю Київ, а також регіони, де розташовані найбільші міста України - Дніпро, Харків, Одеса, Львів. Ось провідні тренінги попит на робочу силу та заробіток вищий у закладах, куди молодь ходить вчитися.

Сьогодні активна міграція маятника в агломерації інших великих міст. За даними соціологічного моніторингу, який щороку проводить Інститут соціології Національного університету ім. Академія наук України, серед тих українців, які працюють, у 2018 році кожен п'ятий мав роботу в іншому місті України. Частка таких осіб зростає, у 2013 році вона становила 16,3%. Натомість частка працівників за місцем проживання зменшується. Мешканці західного регіону країни частіше працюють в дорозі - 17,8%, а також жителі сіл - 20,7% .

Для успішної реалізації міграційної політики доцільно враховувати наступне:

- 1) Проаналізувати міграційну ситуацію у світі та в Україні, а також прогностичні оцінки соціально-економічного та демографічного розвитку країни, що визначить стратегічну мету міграційної політики.

- 2) Розробити методи регулювання масштабів еміграції та якості емігрантів, що виїжджають за межі країни.

3) Створити відповідний орган, який буде розробляти та координувати реалізацію мотиваційних програм для повернення українських мігрантів на батьківщину, вже маючи нові знання, технології, зв'язки та капітал.

4) Забезпечити ефективну систему відносин між дослідниками та роботодавцями та приватними та державними організаціями, які фінансують дослідників та дослідників для стимулювання їх кар'єрного розвитку та успіху

5) Створити методи та засоби захисту прав емігрантів шляхом використання двосторонніх угод та контрактних форм найму на роботу за кордоном, що покликане забезпечити певні економічні та соціальні гарантії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благоприятность ведения бизнеса. Украина. За данными группы Всемирного банка Doing Business [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://russian.doingbusiness.org>.
2. Величко К. Ю. Міграційні процеси в Україні: сучасні тенденції та соціально-економічні наслідки / К. Ю. Величко, Л. Л. Носач, О. І. Печенка. // Репозитарій Харківського державного університету харчування та торгівлі. – 2017. – С. 239.
3. В Україну на постійне життя найчастіше їдуть росіяни. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/_immigrants_ukraineok.shtml
4. Демографічний щорічник «Населення України за 2016 рік». – К., 2017. – 120 с. – Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua>.
5. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/met_u.htm
6. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Дмитрук Б. П. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн / Б. П. Дмитрук, Н.М. Светлова // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2017. – № 1. – С. 18–27.
9. Дмитрук Н. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді / Н. Дмитрук. // Київ : СКД. – 2017. – С. 89.
10. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва, та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 376 с

11. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2015 [Електронний ресурс] / Міжнародна організація з міграції (МОМ). – Режим доступу:

http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf

12. Дерен В.И. Мировая экономика и международные экономические отношения: Учебник и практикум, 2-е издание. Москва: Юрайт, 2019. 588 с.

13. Калашнікова Л. В. Аналіз соціологічних підходів дослідження трудової міграції / Л. В. Калашнікова, В. О. Чорна. // «YoungScientist». – 2016. – №10. – С. 91–95.

14. Любов на відстані. Трудова міграція змінює підходи українців до формування сім'ї // Тиждень.ua. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/57977>.

15. Лагуніна О. Особливості міжнародної міграції в Україні та світі. Економічна думка. 2016. № 4. С. 7-11

16. Манів З. О. Міграційні процеси та їх види / З. О. Манів // Регіональна економіка. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1731101738816/rps/migratsiyni_protsezi_vidi.

17. Міграція в Україні: факти і цифри. – Режим доступу : http://iom.org.ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.

18. Міграція. Міжнародні міграційні процеси. Міжнародна економіка. – Режим доступу : <http://www.megos.org.ua/miznarodna%20economica.6.html>.

19. Міграційний профіль України 2015 [Електронний ресурс] / Міграційна служба України. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_%20Profile_2015.pdf

20. Міграція в Україні: факти і цифри. – К., 2017. – 31 с. – Режим доступу

:http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

21. Міграція як чинник розвитку в Україні. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf
22. Молодь України 2017 / І. Волосевич, С. Герасимчук, Т. Костюченко. – К. : ІП «ГФК ЮКРЕЙН», 2017. – С. 88.
23. Малиновська О.А Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи реагування [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf>
24. Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс] / К.:МОМ, 2016. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.
25. Міграція в Україні: факти і цифри 2016 [Електронний ресурс] / Міжнародна організація з міграції (МОМ). – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.
26. Міграційний профіль України 2016 [Електронний ресурс] / Державна міграційна служба України. – Режим доступу: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/mig_prifil_2016.pdf
27. Малиновська О. А.. Щодо необхідності розробки і затвердження нової редакції Концепції державної міграційної політики України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/articles/1762>
28. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України / О. А. Малиновська. – К.: НІСД, 2014. – 48 с
29. Миколаєнко А. Особливості міграційної кризи у ЄС на сучасному етапі. Міжнародні економічні відносини. 2019. № 2. С. 41-44.
30. Населення / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

31. Населення України / Вікіпедія. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України.
32. Офіційний сайт Державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=401365>
33. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208355>
34. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория действия: культура, личность и место социальных систем / Т. Парсонс // Американская социологическая мысль: тексты / под ред. В. И. Добренкова. — М., 1996. — С. 462 — 478.
35. Петроє О. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України / О. Петроє, В. Васильєв// Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. – 2017. – № 4. – С. 93–100. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2017_4_16.
36. Поїхати, щоб вижити: міграційні процеси у країнах Східного партнерства. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/258865.html/>
37. Про Концепцію Державної міграційної політики. Указ Президента України № 622/2011 від 30.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
38. Проект «Прогноз міграції між ЄС, країнами Вишеградської четвірки та Східною Європою: наслідки скасування візового режиму». Червень 2014 р. [Електронний ресурс] / Центр східних досліджень. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files//Projects/2013/visegrad_b/210x297_184pp_IER_Research_v3.pdf.
39. Податки по-новому: скільки українці "платять" державі і чи потрібно знижувати податки [Електронний ресурс] / Інтернет-портал «Сьогодні». – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/nalogi-po-novomu-skolko-ukraincy-platyat-gosudarstvu-i-nuzhno-li-snizhat-nalogi--793142.html>

40. Рибаківа Т.О. Стан та перспективи трудової міграції між Україною та Європейським Союзом в умовах євроінтеграції // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2016. – Вип. 7. Ч. 3. – С. 45-49.

41. Ровенчак О. А. Проблема вивчення міграції та зв'язку з процесами глобалізації в соціології / О. А. Ровенчак. // Вісник Одеського національного університету. – 2005. – №4. – С. 35–43.

42. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1396-р «Про затвердження Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2022 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2019-%D1%80>.

43. Скільки денег українці забрали из банків в 2015 году? [Електронний ресурс] / Канал 112 UA. – Режим доступу: <https://112.ua/mnenie/skolko-deneg-ukraincy-zabrali-iz-bankov-v-2015-godu-278182.html>.

44. Савченко Т. Аналіз міграційної кризи в країнах Єврозони. Науковий вісник РДГУ. 2019. Вип. 2(17). С. 120-126.

45. Тропіна В.Б. Фінансове регулювання соціального розвитку суспільства: монографія / В.Б. Тропіна. – К.: НДФІ, 2008. – 368 с.

46. Топілін А., Малаха І. Міграція висококваліфіцированих кадрів // Народонаселение. — 2002. — № 2. — С. 62–76.

47. Трубіч С. Міграційні процеси і зайнятість населення // Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини). — 1999. — Вип. 1. — С. 398–403.

48. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 75. – Т. 1. – Ст. 21–25.

49. Україна на 10 позиції за кількістю грошових переказів від трудових мігрантів // Коментарі. – 28.11.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.comments.ua/money/245752-ukraina-na-10-pozitsii-zakilkisty.html>

50. Управління трудовим потенціалом. Міграційні процеси: сутність, причини, види та показники міграції. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/27309/>

51. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / наук. ред. У.Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.

52. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.

53. Україна прийняла нову стратегію державної міграційної політики, розроблену за підтримки МОМ / Офіційний сайт представництва Международной организации по миграции в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua/ukrayina-pryynyala-novu-strategiyu-derzhavnoyi-migraciyanoi-polityky-rozroblenu-za-pidtrymky-mom>

54. Центр дослідження суспільства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration>

55. Ціна мігрантів для сучасної економіки України. Місто. 2018. URL: <https://mi100.info/2018/05/26>.

56. Чорна В. О. Динаміка міграційних процесів в Україні: соціологічний аналіз / В. О. Чорна // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія : Соціологія. – 2016. – Т. 258, Вип. 246. – С. 175–180.

57. Щербакова Е.М. Международная миграция по оценкам ООН 2019 года. Демоскоп Weekly. 2019. № 835-836. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2019/0835/barom01.php>

58. Яковчук В. Аналіз причин та наслідків міграційної кризи в країнах ЄС. Науковий вісник РДГУ. 2019. Вип. 2(17). С. 24-36
59. Alba R. And Nee V. Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration / R. Alba, V. Nee // International Migration Review. 1997. – № 31(4). – P. 826–874.
60. Asylum and managed migration [Електронний ресурс] / Сайт Eurostat. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
61. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) [Електронний ресурс] / International Monetary Fund. – Режим доступу: https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2016&locations=UA&name_desc=false&start=2013&view=chart
62. GDP (current US\$). World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files [Електронний ресурс] / Сайт Світового Банку. – Режим доступу: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?year_high_desc=false.
63. Migrants in Europe. A Statistical Portrait of the First and Second Generation [Електронний ресурс] / Eurostat (2011) . – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistical-books/-/KS-31-10-539>
64. O. Pozniak. External Labour Migration In Ukraine As A Factor In Socio-Demographic And Economic Development [Електронний ресурс] / CARIM-East Research Report 2012/14. – Режим доступу: <http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RR-14.pdf>
65. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019) International Migration 2019: Wall Chart (ST/ESA/SER/A/431).
66. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects 2019 – <https://population.un.org/wpp>
67. World Population Policies Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esa.un.org/PopPolicy/about_database.aspx.
68. 400 тисяч українців вже скористались безвізовим режимом з ЄС [Електронний ресурс] / Агенція інформації та аналітики Galinfo. – Режим

доступу:

https://galinfo.com.ua/news/400_tysyach_ukraintsiv_vzhe_skorystalys_bezvizovym_rezhymom_z_yes_279927.html.

69. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. (<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>)

70. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с

71. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

72. Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енерго-ефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>

73. Сотник І. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – К.: Універсальна книга, 2018. – 572с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>

74. Экономика и бизнес: учебник / под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника, д.э.н., доц. А. И. Каринцевой. – Сумы : Университетская книга, 2018. – 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80201>

75. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80184/1/%d0%adkonomyka_razvytyia.pdf

76. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>

77. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. *Problems and Perspectives in Management*, 18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04

78. Melnyk L.G., Kubatko O. The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. *International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – RudaŚląska :Drukarnia i Studio GraficzneOmnidium, 2017. – 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1*

79. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. *Economic Annals-XXI*, 179(9-10), 22-30. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V179-02>

80. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko& M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian].URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>

81. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>